

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

RIMANTAS PLATŪKIS
DARBO TEISĖ

TEMA

ASMENŲ DRAUDIMAS VALSTYBĖS LĖŠOMIS DĖL SVEIKATOS SUŽALOJIMO AR
MIRTIES RYŠIUM SU TARNYBA

Darbo vadovas –
dr. Ramunė Guobaitė - Kiršlienė

Vilnius, 2019

TURINYS

ĮVADAS	3
I. SOCIALINIS DRAUDIMAS NUO NELAIMINGŲ ATSTIKIMŲ TARNYBOJE, KAIP VIENA IŠ SOCIALINĖS POLITIKOS IR SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMOS SUDEDAMŲJŲ DALIŲ.....	6
1.1. Socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) subjektai	12
1.2. Nelaimingų atsitikimų pripažinimas draudiminiais įvykiais	16
1.3. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokos	21
II. ASMENŲ DRAUDIMAS VALSTYBĖS LĖŠOMIS DĖL SVEIKATOS SUŽALOJIMO AR MIRTIES RYŠIUM SU TARNYBA	26
2.1. Asmenų draudimo valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba reglamentavimas	26
2.2. Sąlygos, sveikatos sutrikdymo atveju, kurioms esant mokama kompensacija už sveikatos sutrikdymą	28
2.3. Kompensacijų dydžiai sveikatos sutrikdymo ir mirties atveju	42
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	61
SANTRAUKA	62
SUMMARY	63
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	64

IVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Statutinių valstybės tarnautojų atliekamų visuomenei pareigų svarba bei rizikos laipsnis įpareigoja valstybę šiai socialinei grupei skirti nemažai dėmesio. Atsižvelgiant į statutinių pareigūnų pavojingą veiklą ir šiai veiklai skiriamą laiką, valstybė privalo garantuoti stiprią socialinę apsaugą, ypač tais atvejais kuomet pareigūnas sužalojamas ar žūsta vykdydamas tarnybines funkcijas. Nuo 2016 metų pasikeitė teisinis reglamentavimas ir statutiniai pareigūnai, kaip ir kiti darbuotojai draudžiami visų rūšių socialiniu draudimu. Tačiau statutinių pareigūnų socialinė apsauga šioje srityje yra specifinė ir papildomai reguliuojama šių tarnybų veiklą reglamentuojančiais įstatymais bei poįstatyminiais teisės aktais.

Nors pripažįstama, kad žalos atlyginimas įvykus nelaimingam atsitikimui tarnyboje ar pareigūnui žuvus yra labai svarbūs, teisinio reguliavimo ir praktinių problemų analizei šioje srityje mokslinėje literatūroje skirta labai mažai dėmesio, dažniausia analizuojant tik asmenų dirbančių pagal darbo sutartis, nevykdančių tarnybinių funkcijų, socialinio draudimo ir žalos atlyginimo įvykus nelaimingam atsitikimui ar žuvus darbe problemas. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe pirmą kartą išsamiai išanalizuota draudimo valstybės lėšomis nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje ir kompensacijų susižeidus ar žuvus tarnyboje bei kompensacijų mokėjimo pagal atskirų tarnybų veiklą reguliuojančius teisės aktus reglamentavimas ir šių teisės aktų taikymo praktikoje problemos. Darbo naujumą ir aktualumą nulemia ir tai, kad rašant darbą plačiai naudojama naujausia teismų praktika, kurioje sprendžiami ginčai, susiję su žalos patirtos tarnyboje nelaimingo atsitikimo metu atlyginimu.

Tyrimo objektas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas – asmenų draudimo valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba teisinis reguliavimas ir praktika.

Tyrimo dalykas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo dalykas – statutinių valstybės tarnautojų draudimo valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba sistema bei padarytos žalos atlyginimo ypatumai.

Tyrimo tikslas. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo tyrimo objektą ir dalyką, tiesioginis darbo tikslas yra išanalizuoti ir įvertinti asmenų draudimo valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba teisinio reglamentavimo ypatumus, atskleisti šių teisės normų taikymo praktines problemas.

Siekiant darbo tikslo iškelti šie *darbo uždaviniai*:

1. Atskleisti socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje sampratą ir jo svarbą.

2. Remiantis teismų praktika atskleisti asmenų draudimo valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba praktines problemas, t. y. nelaimingų atsitikimų tarnyboje (darbe) pripažinimo (nepripažinimo) draudiminiais įvykiais, priežastinio ryšio nustatymo ir kitas problemas.

3. Išanalizuoti atskirų Vidaus tarnybos, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Žvalgybos ir kitų tarnybų veiklą reglamentuojančių teisės aktų normų, reguliuojančių kompensacijų mokėjimą dėl sveikatos sutrikdymo ir mirties ryšium su tarnyba reglamentavimo trūkumus ir praktinio taikymo problemas, susijusias su draudiminių įvykių vertinimu, sąlygų kompensacijai išmokėti vertinimu ir pan.

4. Pateikti pasiūlymus kaip spręsti praktikoje iškylančias problemas, susijusias su pareigūnų patirtos žalos sveikatai ar gyvybei atlyginimu bei pateikti pasiūlymus dėl teisinio reglamentavimo šioje srityje tobulinimo.

Darbo hipotezė - teisės aktai, reglamentuojantys asmenų draudimą valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba, nėra pakankamai aiškūs, nenumato aiškių draudiminių įvykių sąlygų, numato skirtingas sąlygas atskiroms pareigūnų grupėms, kas sąlygoja praktikoje kylančių problemų susidarymą, todėl teisinį reglamentavimą šioje srityje būtina tobulinti.

Rašant darbą buvo naudojamosi tiek teoriniais, tiek empiriniais *tyrimo metodais*.

Lyginamojo metodo pagalba analizuojama ir lyginama Lietuvos ir užsienio valstybių teisminė praktika ir teisės aktai, reglamentuojantys socialinių garantijų suteikimą asmenims dėl sužalojimų ar mirties ryšium su tarnyba. Mokslinės literatūros analizės metodo pagalba analizuojama mokslinė literatūra, Lietuvos ir užsienio praktikų bei mokslininkų darbai.

Apibendrinimo metodas naudojamas apibendrinant naudotą literatūrą, gautus empirinius tyrimo duomenis, formuluojant pagrindinius darbo teiginius bei išvadas.

Teisinių dokumentų analizės metodas taikomas siekiant iširti reikšmingą teisinę bazę, t. y. teismų sprendimus, teisės aktus ir kt.

Kiekybinės ir kokybinės analizės metodas naudojamas nustatyti žalos atlyginimo nelaimingų atsitikimų tarnyboje praktinio įgyvendinimo problemas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dvi dalys, kurios skirstomos į poskyrius, išvados su pasiūlymais, literatūros sąrašas ir santraukos lietuvių ir užsienio kalbomis.

Pirmoji darbo dalis skirta atskleisti socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje sampratą ir jo svarbą. Šioje dalyje atkleidžiami socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje ypatumai, analizuojama socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje (darbe)

teisinis reglamentavimas, nelaimingų atsitikimų pripažinimo draudiminiais įvykiais sąlygos ir mokamos išmokos.

Antroje darbo dalyje ištirta statutinių pareigūnų socialines garantijas sveikatos sutrikdymo atveju reglamentuojantys teisės aktai, smulkiai išanalizuota kompensacijų mokėjimo sveikatos sutrikdymo ar mirties atveju sąlygos, dydžiai bei pateikti pasiūlymai kaip tobulinti teisinį reguliavimą šioje srityje. Šioje dalyje ypatingai didelis dėmesys skiriamas teismų praktikai (išanalizuota daugiau kaip 30 administracinių teismų bylų), nes ji geriausia atspindi praktikoje iškylančias problemas bei išaiškina kaip reikėtų traktuoti atskiras teisės aktų normas.

Darbo pabaigoje pateikiamos darbo uždavinius atitinkančios išvados ir pasiūlymai.

Darbo šaltiniai. Pagrindiniai darbo šaltiniai yra Lietuvos ir užsienio valstybių, tokių kaip Vokietija, Australija, Belgija, Rusija, Švedija, Didžioji Britanija, Prancūzija teisės aktai, mokslinė literatūra bei teismų praktika. Rašant darbą atskiriems teiginiams pagrįsti naudotasi tokių autorių kaip V. Nekrašas, Hackel D., A. Verikas, M. Gruodis, T. Bagdanskis, T. Davulis, V. Mikelėnas, V. Tiažkijus, J. Tartilas, R. S. Ažimovas, M. I. Nikitina, M. Coester, G. Alpa, Ignatavičius I., Sivilevičienė V. ir kitų darbais. Tačiau didžiausią ir svarbiausią šaltinių dalį sudaro Lietuvos teismų praktika (pagrindė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) sprendžiant bylas, susijusias su žalos atlyginimu įvykus nelaimingam atsitikimui tarnyboje, nes jos parodo realias teisinio reguliavimo problemas bei atskleidžia teisės aktų turinį per jų taikymą praktikoje.

I. SOCIALINIS DRAUDIMAS NUO NELAIMINGŲ ATSTITIKIMŲ TARNYBOJE, KAIP VIENA IŠ SOCIALINĖS POLITIKOS IR SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMOS SUDEDAMŲJŲ DALIŲ

Demokratinėje valstybėje žmogus turi prigimtine ir konstitucine teise laisvai pasirinkti darbą ir verslą, turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas. Darbuotojo gyvybei ir sveikatai apsaugoti teikiamas išskirtinis dėmesys, kurį garantuoja tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai Lietuvos teisės aktai. Pavyzdžiui, Europos Socialinėje Chartijoje numatyta, kad visos susitariančios šalys įsipareigoja priimti norminius aktus dėl darbo saugos ir sveikatos, imtis priemonių, kad būtų laikomasi tokių norminių teisės aktų, organizuojant jų vykdymo kontrolę, prireikus konsultuoti darbdavių ir darbuotojų organizacijas dėl priemonių, kuriomis siekiama pagerinti darbų saugą ir sveikatą pramonės įmonėse.¹ O šios Chartijos 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šalys įsipareigoja rengti, įgyvendinti ir nuolat tobulinti nuoseklią valstybės politiką darbo saugos, profesinės sveikatos ir darbo aplinkos srityje. Pagrindinis šios politikos tikslas yra gerinti darbo saugą, sveikatos sąlygas ir užkirsti kelią nelaimingiems atsitikimams bei traumoms darbo metu, susijusioms su darbu arba tapusioms darbo padariniu, visų pirma šalinant su darbo aplinka susijusias rizikos priežastis.

Darbuotojų teisę į saugias darbo sąlygas numato ne tik tarptautinės teisės aktai, tačiau ir Europos Sąjungos teisės aktai. 1989 m. birželio 12 d. Europos Bendrijos Tarybos direktyvos Nr. 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti“ 1 straipsnyje įtvirtinta, kad darbuotojų sauga ir sveikata – tai visos darbuotojų darbingumui, sveikatai ir gyvybei darbe išsaugoti skirtos prevencinės priemonės, kurios naudojamos ar planuojamos visose įmonės veiklos etapuose, kad darbuotojai būtų apsaugoti nuo profesinės rizikos arba ji būtų kiek įmanoma sumažinta.²

Lietuvos Respublikos Konstitucijos³ 48 straipsnio pirmoje dalyje kiekvienam žmogui, be kita ko taip pat, numatyta teisė turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas. Ši nuostata reiškia, kad kiekvienas darbuotojas turi teisę į tokias darbo sąlygas, kurios nedarytų neigiamo poveikio jo gyvybei, sveikatai, atitiktų saugumo ir higienos reikalavimus. Kartu ši konstitucinė teisė suponuoja valstybės pareigą nustatyti teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų sudarytos teisinės prielaidos įgyvendinti šią teisę,

¹ Europos Socialinės Chartija//Valstybės žinios, 2001-06-08, Nr. 49-1704. I dalis.

² 1989 m. birželio 12 d. Europos Bendrijos Tarybos direktyva Nr. 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti“//OL L 183, 1989 6 29, p. 1-8.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

darbdavio pareigą užtikrinti darbo sąlygų tinkamumą, saugumą ir sveikumą bei darbuotojo pareigą laikytis saugos darbe reikalavimų.⁴

Lietuvos Konstitucinis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad Konstitucijos 52 straipsnį, pagal kurį valstybė laiduoja piliečių teisę gauti socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo atvejais, aiškinant kartu su Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalimi, pagal kurį kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti *inter alia* socialinę apsaugą nedarbo atveju, valstybė yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), teikti atitinkamą socialinę paramą. Įstatymų leidėjas gali pasirinkti ir įstatymuose įtvirtinti minėtos paramos teikimo modelį. Tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas atsirasti tokiai situacijai, kad asmuo, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), negautų atitinkamos socialinės paramos.⁵

Pasak T. Birmontienės, konstitucinės socialinės teisės gali būti taip pat vertinamos kaip prima-facie teisės, jos yra įpareigojančios ir individas gali reikalauti, kad jos būtų įgyvendintos, taigi jos negali būti vertinamos tiesiog kaip tam tikro programinio pobūdžio valstybės siekiai, tačiau akivaizdu, jog šios teisės gali būti įgyvendinamos tam tikru lygiu, jų ribojimas, kaip ir kitų teisių, remiasi proporcingumo, teisių balanso principais bei visuomenės galimybėmis jas asmeniui garantuoti.⁶ Tai reiškia, kad teisė saugiai dirbti negali būti tik deklaruojama, o turi būti realiai įgyvendinama, atsižvelgiant į proporcingumo principą, kitų teisių ribojimą bei valstybės galimybes.

Taigi, asmens sveikatai padarytos žalos atlyginimas darbe atsitikus nelaimingam atsitikimui yra ne tik nukentėjusiojo ir kalto asmens reikalas, tačiau valstybės (visuomenės) rūpestis, nes socialinė valstybė prisiima rūpestį už šalyje gyvenančių asmenų gerovę ir jiems padarytos žalos atlyginimą. Aukščiau minėtą pareigą rūpintis darbe nukentėjusiais asmenimis valstybė įgyvendina per socialinį draudimą.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe“//Valstybės žinios. 2008, Nr. 51-904.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos)// Valstybės žinios. 2005, 19-623.

⁶ Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Mykolo Romerio universitetas. 2012, P. 365.

D. Hackel nurodo, kad pagal reguliuojamų santykių apimtį skiriamos trys socialinio draudimo sampratos:

a) socialinis draudimas siaurąja prasme, apimantis tik klasikinės socialinio draudimo rūšis (kaip antai sveikatos, nelaimingų atsitikimų, senatvės ir neįgalumo draudimas), kuriomis siekiama sukurti socialinį pagrindą finansiškai silpniems visuomenės sluoksniams;

b) socialinis draudimas plačiąja prasme, apimantis visą socialinės apsaugos sistemą, įskaitant socialinės paramos reguliavimą;

c) socialinis draudimas kaip tam tikra visuomenės santykių rūšis, turinti klasikinėms socialinio draudimo šakoms būdingų bruožų. Pagrindinis skirtumas nuo klasikinės sampratos yra tas, kad įstatymų leidėjas gali sukurti naujas draudimo rūšis, kurios padės aprūpinti gyventojus sunkiais gyvenimo atvejais (pavyzdžiui, prirėkus slaugos).⁷

Šiuo atveju, atsižvelgiant į darbo temą, darbe analizuojamas socialinis draudimas siaurąja prasme, t. y. kaip draudimo rūšis, kuria siekiama sukurti socialinį pagrindą finansiškai silpniems visuomenės sluoksniams, atsitikus draudiminiams įvykiams.

Guogis A. teigia, kad socialinis draudimas – viena psichologiškai labiausiai priimtinių ir daugelyje pasaulio valstybių plačiai paplitusių pajamų perskirstymo formų, kai kiekvienas žmogus žino, kad jo ir už jį draudėjų (darbdavių) mokamos valstybinės socialinio draudimo įmokos bus naudojamos išimtinai įstatymais reglamentuotoms, griežtą socialinę paskirtį turinčioms išmokoms.⁸

Socialiniam draudimui tenka svarbi vieta ir valstybinės gyventojų politikos vykdyme. Valstybė yra suinteresuota, kad šeima išliktų sveika visuomenės ląstelė. Kad neturtas ir atskirus gyventojus ištikusios nelaimės turėtų kuo mažesnę įtaką šalies gyventojų skaičiaus augimui. Socialinis draudimas yra svarbi priemonė, vykdančią šią valstybės išlikimui lemiamą reikšmę. Socialinio draudimo egzistavimas užkerta kelią nemažai daliai nusikaltimų ir mažina žmogaus orumą žeminančių gyvenimo sąlygų bei nežmoniškų tarpusavio santykių atsiradimo galimybę.

Įstatymų leidėjas valstybinį socialinį draudimą apibrėžia kaip socialinės apsaugos sistemos dalį, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.⁹

⁷ Hackel D. Die Gesetzgebungskompetenz des Bundes für den Bereich der Sozialversicherung. Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2007. P. 619.

⁸ Guogis, A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 7.

⁹ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas// TAR 2019-04-18, i. k. 2019-06367. 2 str.15 p.

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatyme išskirtos šios socialinio draudimo rūšys:

- 1) pensijų socialinis draudimas;
- 2) ligos socialinis draudimas;
- 3) motinystės socialinis draudimas;
- 4) nedarbo socialinis draudimas;
- 5) nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas;
- 6) privalomasis sveikatos draudimas.¹⁰

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatyme numatyta, kad valstybinis socialinis aprūpinimas – valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų Respublikos gyventojams, kurie negali dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, o socialinio aprūpinimo sistemą sudaro valstybinis socialinis draudimas ir socialinis aprūpinimas bei socialinė šalpa (parama) iš valstybės lėšų.¹¹

Iš šio apibrėžimo matyti, kad jame akcentuojama socialinių ekonominių priemonių sistema. Kyla klausimas ar galima dėti lygybės ženklą tarp socialinės apsaugos sistemos tam tikros dalies ir atitinkamų valstybės kuriamų socialinių ekonominių priemonių visumos? Manytina, kad socialinės ekonominės priemonės tai valstybės kuriami specifiniai sprendimai, turintys teigiamos įtakos atskiru tam tikroje sistemoje dalyvaujančių asmenų socialinei gerovei, priimti skirtingais laikotarpiais, atsižvelgiant į atitinkamo laikotarpio ekonominę situaciją, politinius veiksnius ir įgyvendinami vadovaujantis solidarumo principu. Tai lyg tam tikri socialiniai saugikliai, padedantys visuomenei jaustis stabiliau, suteikiantys galimybę užsitikrinti tam tikrą valstybės pagalbą ateityje, visų pirma užtikrinant tą pagalbą tiems, kam jos reikia dabar. Ši nuostata yra pagrindinė socialinio draudimo funkcija, o socialinė visuomenės gerovė bei solidarumas – vieni iš pamatinių visos socialinės apsaugos sistemos principų. Taigi galbūt tikslingiausia būtų teigti, jog valstybinio socialinio draudimo turinį ir sudaro įvairių valstybės kuriamų socialinių ekonominių priemonių, kurios betarpiškai vadovaujasi socialinės apsaugos sferos principais, visuma.

Kalbant apie patį socialinį draudimą, pažymėtina, kad jis iš esmės skiriasi nuo privataus draudimo, pagrįsto pusiausvyra tarp išmokamos sumos ir sumokėto įmokos dydžio. Dirbantys ir

¹⁰ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas// TAR 2019-04-18, i. k. 2019-06367. 3 straipsnio 1 dalis.

¹¹ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas// Lietuvos aidas, 1990-10-26, Nr. 111-0. 1 ir 4 straipsniai.

draudžiamųjų pajamų gaunantys asmenys prisideda prie socialinio draudimo lėšų kaupimo, šitaip sudarydami prielaidas mokėti išmokas tiems asmenims, kuriems įstatyme numatytos išmokos mokamos dėl įstatyme numatytų konkrečių priežasčių. Tipiškiems gyvenimiškos rizikos atvejams dažnai sukuriamos skirtingos ir visiškai savarankiškos draudimo šakos, kurių kompetencijos ir valdžios priemonės negali būti painiojamos. Ypač pasakytina apie ligos, invalidumo arba senatvės rizikas, riziką netekti šeimos pajamų šaltinio šeimos nario mirties atveju, taip pat nedarbo riziką. Socialinis draudimas finansuojamas iš draudimo įmokų, kurias moka visi dirbantieji, o draudimo pagrindu teikiamos pagalbos apimtis priklauso nuo įmokų dydžio. Piniginės išmokos, kurios tam tikru laikotarpiu visiškai arba iš dalies turi būti mokamos vietoj atlyginimo ir sudaro didžiausią socialinio draudimo vykdomų mokėjimų dalį, yra tiesiogiai susijusios su individualia draudimo įmoka, t. y. jų dydis priklauso nuo apdraustojo asmens iki to momento sumokėtų įmokų dydžio.

Kadangi šiame darbe analizuojamas asmenų draudimas valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba, toliau darbe analizuojama tik viena iš socialinio draudimo rūšių - nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas – tai žalos atlyginimo būdas, kuris remiasi solidarumo principu. Visuomenės solidarumo idėja yra šiuolaikinės socialinės apsaugos politikos pagrindas. Žalos darbuotojui atlyginimas nėra vien tik kalto, t. y. žalą padariusio, asmens reikalas, todėl visuomenė solidarizuojasi su nukentėjusiuoju ir kartu pasidalina su juo patirtų nuostolių našta.¹²

Analizuojant nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo funkcijas tikslinga šio instituto santykį palyginti su darbdavio atsakomybės draudimu. D. Pieters nurodo, kad socialinio draudimo schemas, susijusios su gamybinėmis traumomis ir profesiniais susirgimais, skirtingai nei kitos socialinės apsaugos schemas, labiau draudžia ne darbuotojus, o darbdavius – šios schemas paprastai atsiranda kaip darbdavio draudimas, numatantis jam tenkančią atsakomybę.¹³ A. Verikas teigia, kad nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinis draudimas pakeičia darbdavio turtinę atsakomybę ir todėl neretai laikomas darbdavio atsakomybės draudimu. Tačiau skiriasi šių draudimo rūšių draudiminis interesas ir draudiminiai įvykiai, nes draudimo įvykis yra draudėjo ar apdraustojo civilinės atsakomybės atsiradimas už draudėjo ar apdraustojo veiksmų (veikimo ar neveikimo) pasekmes. Tuo tarpu nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinių ligų socialiniam draudimui

¹² Verikas A. Darbdavio atsakomybė padariusi žalą darbuotojo sveikatai // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 56(48), 2004. P.62.

¹³ Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės saugos principus. Vilnius, Eugrimas, 1998. P 45.

darbdaviui kilusi atsakomybė nėra reikšminga; šio draudimo išmokų skyrimo sąlygos nesiejamos su realiai darbdaviui atsiradusia pareiga atlyginti tokią žalą. Tai rodo, kad nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinių ligų socialinis draudimas yra palankus darbuotojo interesams. Todėl galima teigti, kad kompensuojant iš darbo veiklos atsiradusią žalą darbuotojo sveikatai realizuojama socialinės saugos funkcija, tačiau šios funkcijos realizavimo pasekmė yra ir darbdavio turtinių interesų, susijusių su jo materialine atsakomybe, apsauga.¹⁴

T. Bagdanskis teigia, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas yra kaip papildoma priemonė apsaugant darbuotoją, kaip silpnesniąją darbo sutarties šalį, nes materialinės atsakomybės taikymas darbdaviui ne visada įmanomas, kadangi žalą padaręs asmuo gali neturėti turto, gali vengti atlyginti žalą ir kt. Tokiu atveju darbuotojas, kurio pagrindinis pajamų šaltinis paprastai yra darbo užmokestis, dėl nelaimingo atsitikimo darbe netekęs darbingumo, negalės ne tik dirbti, bet ir gauti tinkamo žalos atlyginimo. Be to, draudimu siekiama sumažinti ir atlygintinos žalos neigiamus padarinius darbdavio, kaip atsakingo už žalą asmens, turtinei padėčiai.¹⁵

Tuo pačiu paminėtina, kad socialinis draudimas kompensuoja tik negautas pajamas, susijusias su darbo teisiniais santykiais, t. y. pajamas, nuo kurių buvo skaičiuojamos ir mokamos socialinio draudimo įmokos. O nekompensuojamos kitokios pajamos, kurias nukentėjusysis gavo ar galėjo gauti iki žalos patyrimo. Be to, negautų pajamų kompensavimas nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo būdu nepadengia ir patirtų išlaidų dėl sveikatos būklės atgavimo bei neturtinės žalos. Taigi nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas nepadengia visos žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu. Tačiau žalos atlyginimas valstybinio socialinio draudimo būdu neatima galimybės žalą patyrusiam asmeniui gauti žalos atlyginimą ir kitu būdu.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas – tai darbuotojo patirtos žalos atlyginimo būdas, kuris remiasi solidarumo principu. Jis užtikrina tiek darbuotojo, tiek darbdavio interesus, nes užtikrina, nors ir ne visą padarytos žalos atlyginimą, tačiau garantuotą dalinį patirtos žalos atlyginimą, nepriklausomai nuo darbdavio turtinės padėties, tuo pačiu paliekant nukentėjusiajam asmeniui kitais būdais išsiieškoti visą padarytą žalą, kurią sudaro negautos pajamos, atstatomojo gydymo išlaidos ir pan.

Nelaimingų atsitikimų darbe draudimas yra labai operatyvus žalos atlyginimo būdas, nes nukentėjusiajam darbuotojui, o jo mirties atveju, jo šeimos nariams, nereikia kreiptis į teismą dėl žalos

¹⁴ Verikas A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas: teisiniai aspektai. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2007. P. 134-135.

¹⁵ Žr. Bagdanskis T. Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose: Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S) // MRU, Vilnius. 2005, P. 186-197.

atlyginimo priteisimo iš darbdavio, išvengiama ilgos teismo bylinėjimosi procedūros. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas yra pagrindinė žalos kompensavimo sistema, o savanoriškas draudimas nuo nelaimingų atsitikimų tik papildo šią sistemą. Išanalizavus užsienio valstybių teisės aktus, galima teigti, kad draudimo nuo nelaimingų atsitikimų reglamentavimo praktika labai skirtinga, tačiau pasirinktus modelius galima suskirstyti į tris modelius: Bismarko, Beveridžio ir privataus draudimo. Šių modelių bruožai ir įgyvendinusių šalių pateikiamos lentelėje:

Modelis	Šalis	Finansavimo šaltiniai	Privalumai	Trūkumai
Bismarko modelis	Vokietija, Austrija, Liuksemburgas, Prancūzija, Italija	Privalomąjį nelaimingų atsitikimų draudimą apmoka darbdavys	Modelis pasižymi didelėmis kompensacijomis	Šio modelio trūkumas tas, kad kiekvienais metais išlaidos dėl nelaimingų atsitikimų paskirstomos pagal per metus išleistas lėšas, todėl mokama už praeitais metais patirtas išlaidas
Beveridžo modelis	Didžioji Britanija, Airija, Šiaurės Europos šalys	Socialinio draudimo sistema dėl nelaimingų atsitikimų darbe finansuojama iš biudžeto ir nesusijusi su konkrečiu darbdaviu	Kiekvienam asmeniui garantuojama minimali valstybės socialinė parama	Socialinių rizikų finansavimas tiesiogiai priklauso nuo valstybės biudžeto, ekonominės šalies situacijos, kuri įtakoja biudžeto formavimą
Privataus draudimo modelis	Belgija, Portugalija, Suomija, Šveicarija	Savarankiškas mokėjimas draudimo bendrovei	Savarankiška gaunamos socialinės paramos kontrolė	Ne visada atlyginama visa žala, nes jos atlyginimas priklauso nuo draudimo sumos, be to, draudimo kompanijos ne visada elgiasi sąžiningai

Lentelė Nr. 1. Socialinių rizikų draudimo modeliai.¹⁶

1.1. Socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) subjektai

Teisę į ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos pašalpą turi šia socialinio draudimo rūšimi draudžiami asmenys, jeigu jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba susirgimo profesine liga, pripažintų draudiminiais įvykiais, tampa laikinai nedarbingi ir dėl to praranda savo darbo pajamas.

¹⁶ Sudaryta autoriaus.

Šiame darbe nagrinėjamas žalos atlyginimas asmenims susižalojusiesiems ar žuvusiems tarnyboje, todėl šiuo atveju svarbu išsiaiškinti ar nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas taikomas valstybės tarnautojams ir statutiniams pareigūnams.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymo¹⁷ 4 straipsnyje nurodyta, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu privalomai draudžiami asmenys, nurodyti Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio 1-4 dalyse ir 6 straipsnio 4, 5, 8, 9, 10 dalyse. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo¹⁸ 4 straipsnio 2 – 4 dalyse numatyta, kad nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų darbe socialiniu draudimu privalomai draudžiami:

- Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme, Lietuvos Respublikos Prezidento įstatyme, Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatyme, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme, Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatyme ir Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme nurodyti valstybės politikai, teisėjai, valstybės pareigūnai, valstybės tarnautojai, Lietuvos Respublikos asmenų delegavimo į tarptautines ir Europos Sąjungos institucijas ar užsienio valstybių institucijas įstatyme nurodyti asmenys, kuriems darbo užmokestį ir nuo jo socialinio draudimo įmokas moka asmenį delegavusi Lietuvos Respublikos delegalizuojanti institucija, gaunantys darbo užmokestį Lietuvos Respublikos Seimo, Seimo Pirmininko, Respublikos Prezidento ar Ministro Pirmininko skiriami į pareigas asmenys;

- Vidaus tarnybos sistemos pareigūnai;

- Krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai, taip pat kariai savanoriai, kiti aktyviojo rezervo kariai, parengtojo rezervo kariai, pašaukti į pratybas, mokymus ar vykdyti tarnybos užduočių.

Taigi, kaip matome, valstybės tarnautojai, vidaus tarnybos pareigūnai ir Krašto apsaugos sistemos kariai yra draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimu.

Tačiau reikia pažymėti, kad toks reglamentavimas buvo ne visada. 1999 m. gruodžio 23 d. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymo¹⁹ 2 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta, kad šis įstatymas netaikomas asmenims, kurie Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka valstybės lėšomis yra apdrausti nelaimingų atsitikimų, susijusių su tarnyba, draudimu.

¹⁷ TAR, 2016-07-05, Nr. 18827.

¹⁸ TAR 2019-04-18, Nr. XIII-2050.

¹⁹ Valstybės žinios, 1999-12-29, Nr. 110-3207.

2004 metais šio įstatymo nuostatos buvo suderintos su statutais, reglamentuojančiais statutinių valstybės tarnautojų socialines garantijas. Nustatyta, kad statutiniai valstybės tarnautojai, kurie, atsitikus nelaimingam atsitikimui tarnyboje, gauna kompensacijas, neapdraudžiami nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu.²⁰ Pagal iki patikslinimo galiojusio įstatymo nuostatas statutiniai valstybės tarnautojai nebuvo draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu tik tuo atveju, jei jie apdrausti nelaimingų atsitikimų, susijusių su tarnyba, valstybės lėšomis. Seimui priėmus statutinių valstybės tarnautojų Statutus, susidarė situacija, kad dalis statutinių valstybės tarnautojų turi teisę į draudimą valstybės lėšomis, o kiti tik teisę į kompensacijas. Be to, statutiniai valstybės tarnautojai dėl savo darbo specifikos neatitiko Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo reikalavimų. Todėl buvo siūlyta papildyti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą ir numatyti, kad statutiniai valstybės tarnautojai, galintys gauti kompensacijas atsitikus nelaimingam atsitikimui darbe, negali būti draudžiami šia socialinio draudimo rūšimi.²¹

Tačiau nuo 2016 m. sausio 1 d. visi valstybės tarnautojai, kariai, statutiniai pareigūnai draudžiami visų rūšių socialiniu draudimu, t. y. ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimu.

Užsienio valstybių praktika labai skirtinga. Pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymo²² 4 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų nuostatos netaikomos asmenims, kuriems taikomi valstybės tarnybos nelaimingų atsitikimų prevencijos nuostatai arba atitinkami principai, išskyrus garbės pareigūnus ir garbės teisėjus. Valstybės tarnautojų draudimą nuo nelaimingų atsitikimų reglamentuoja Vokietijos Federacinės Respublikos valstybės tarnybos įstatymas.²³ Šio įstatymo 30 straipsnyje numatyta, kad valstybės tarnautojai patyrę žalą nelaimingo atsitikimo metu turi teisę į turtinę žalos ir specialiųjų išlaidų atlyginimą, gydymo procedūras, nelaimingo atsitikimo vienkartinę kompensaciją, nelaimingo atsitikimo pašalpą, išlaikymo išmokas ir kitas išlaidas.

²⁰ Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. IX-1819 (Žin., 2003, Nr. 114-5114).

²¹ Socialinis pranešimas 2004 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2005. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/727_socpranesimas2004.pdf P. 84-85.

²² Siebtes Buch Sozialgesetzbuch – Gesetzliche Unfallversicherung – (Artikel 1 des Gesetzes vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1252). https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/BJNR125410996.html.

²³ Gesetz über die Versorgung der Beamten und Richter des Bundes (Beamtenversorgungsgesetz - BeamtVG). <https://www.gesetze-im-internet.de/beamtvvg/BeamtVG.pdf>

Rusijoje taip pat egzistuoja Nelaimingų atsitikimų gamyboje ir profesinių ligų socialinis draudimas, kuriuo draudžiami asmenys dirbantys pagal darbo sutartis.²⁴ Tuo tarpu valstybės tarnautojų, kariškių, policijos ir kitų tarnybų darbuotojų draudimą nuo nelaimingų atsitikimų reglamentuoja atskiri įstatymai. Pavyzdžiui, Federalinio Rusijos Federacijos policijos įstatymo²⁵ 43 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad policijos pareigūnų sveikata ir gyvybė draudžiami privalomuoju valstybiniu draudimu už valstybės biudžeto asignuojamas lėšas skiriamas kiekvieniems metams. O antroje šio straipsnio dalyje įtvirtinta, jog privalomas policijos pareigūnų sveikatos ir gyvybės draudimas vykdomas pagal Federalinį įstatymą „Apie privalomą valstybinį kariškių, asmenų pakviestų atlikti privalomąją tarnybą, vidaus reikalų institucijų, priešgaisrinės tarnybos ir pataisos įstaigų darbuotojų sveikatos ir gyvybės draudimą“.

Pakankamai įdomus reglamentavimas yra Australijos Sandraugos valstybėje, nes jis skiriasi pagal valstijas, kadangi jose galioja savi įstatymai. Pavyzdžiui, Tasmanijos valstijoje darbuotojų, tarp jų ir valstybės tarnautojų, draudimą nuo nelaimingų atsitikimų ir kompensacijas nustato 1988 metų Darbuotojų reabilitacijos ir kompensacijų įstatymas²⁶, o Kvinslando valstijoje – 2003 metų Darbuotojų kompensacijų ir reabilitacijos įstatymas.²⁷ Šie teisės aktai reglamentuoja, tiek paprastų darbuotojų, tiek valstybės tarnautojų ir statutinių pareigūnų teisę į kompensacijas nelaimingų atsitikimų metu. Tuo pačiu paminėtina, kad 2019 metais buvo pateiktos 1988 metų Tasmanijos Darbuotojų reabilitacijos ir kompensacijų įstatymo pataisos, kuriomis siekiama policijos pareigūnams, atsižvelgiant į jų atliekamas funkcijas, suteikti geresnes apmokėjimo sąlygas. Šiuo metu pagal minėtą įstatymą visiems darbuotojams po 26 savaitių nedarbingumo išmokos mažinamos iki 90 proc. atlyginimo dydžio, o po 78 savaitių iki 80 proc., tačiau pakeitimais siūloma, jog tais atvejais kai pareigūnas tampa nedarbingu dėl įvykio, kuris įvyko jam vykdant tiesiogines pareigas, kad išmokos nebūtų mažinamos nepriklausomai nuo ligos termino.²⁸

²⁴ Федеральный закон Российской Федерации „Об обязательном социальном страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний“ 08.12.2010 N 348-ФЗ. 5 straipsnio 1 punktas. https://fss.ru/ru/fund/activity/accident_insurance/index.shtml

²⁵ Федеральный закон Российской Федерации от 07.02.2011 N 3-ФЗ (ред. от 16.10.2019) „О полиции“. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110165/8ddc95b518787f7b9b77bb1379a4b092eb2124eb/#dst100529

²⁶ Workers Rehabilitation and Compensation Act 1988. <https://www.legislation.tas.gov.au/view/html/inforce/current/act-1988-004>.

²⁷ Workers' Compensation and Rehabilitation Act 2003. <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/97981/116444/F471528833/AUS97981.pdf>.

²⁸ http://www.parliament.tas.gov.au/bills/Bills2019/pdf/notes/20_of_2019-Fact%20Sheet.pdf.

1.2. Nelaimingų atsitikimų pripažinimas draudiminiais įvykiais

Prieš analizuojant, kokie nelaimingi atsitikimai pripažįstami draudiminiais įvykiais, tikslinga atskleisti jų sampratą.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymo 3 straipsnio 10 dalyje numatyta, kad nelaimingas atsitikimas darbe (tarnyboje) – įvykis darbe (tarnyboje), įskaitant eismo įvykį, atliekant darbo (tarnybos) funkcijas ar būnant darbo vietoje (papildomų, specialių pertraukų ar pertraukų pailsėti ir pavalgyti metu, kai darbuotojas yra darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje), dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai ir netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl kurio darbuotojas miršta, nustatyta tvarka iširtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe. Nelaimingu atsitikimu darbe taip pat pripažįstamas su pareigūno tarnybinių pareigų atlikimu susijęs įvykis, kurio metu pareigūnas patiria rizikos veiksnio (cheminio, fizikinio, biologinio, fizinio arba ergonominio) ar kelių veiksnių poveikį, kurio padarinys yra pareigūno mirtis ar sveikatos sutrikdymas.²⁹

Šio straipsnio 11 dalyje numatyta, kad nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą (tarnybą) ar iš darbo (tarnybos) – įvykis, įskaitant eismo įvykį, darbuotojui vykstant į darbą (tarnybą) ar iš darbo (tarnybos) darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbo vietos ir: 1) gyvenamosios vietos; 2) ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis; 3) vietos ne darbovietės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ar pavalgyti metu; 4) kitos darbovietės.

Vokietijos Federacinės Respublikos socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymo³⁰ 8 straipsnyje įtvirtinta kiek kitokia nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka - nelaimingi atsitikimai darbe – tai įvykiai darbe ir įvykiai ne darbovietės teritorijoje, įvykę atliekant apdraustą, t. y. su darbu susijusią veiklą, taip pat atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo. Nelaimingas atsitikimas kyla dėl išorinio poveikio kūnui, ko pasekoje kyla trauma arba mirštama.

Panašiai nelaimingi atsitikimai apibrėžiami ir Rusijos teisės aktuose. Rusijos Federacijos Nelaimingų atsitikimų gamyboje ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo³¹ 3 straipsnyje numatyta, kad nelaimingu atsitikimu darbe laikomas įvykis, dėl kurio apdraustasis patyrė traumą ar

²⁹ TAR, 2016-07-05, Nr. 18827.

³⁰ Siebtes Buch Sozialgesetzbuch – Gesetzliche Unfallversicherung – (Artikel 1 des Gesetzes vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1252). https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/BJNR125410996.html.

³¹ Федеральный закон Российской Федерации „Об обязательном социальном страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний“ 08.12.2010 N 348-ФЗ. 5 straipsnio 1 punktas. https://fss.ru/ru/fund/activity/accident_insurance/index.shtml

kitokį sveikatos pakenkimą vykdydamas savo pareigas pagal darbo sutartį ar kitais įstatymo numatytais atvejais, kaip draudėjo teritorijoje taip ir už jos ribų, vykdamas į darbo vietą arba grįždamas iš darbo vietos transportu, kuri suteikė draudėjas ir dėl kurio apdraustasis turėjo būti pervestas į kitą darbą, ar sukėlusį jam laikiną ar ilgalaikį profesinio darbingumo netekimą arba mirtį.

Pagal Pietų Australijos Grįžimo į darbą įstatymą³² nelaimingas atsitikimas apibrėžiamas kaip darbuotojo patirtas sužalojimas, kylantis iš darbo santykių. Šio įstatymo 7 skirsnyje nurodoma, kad nelaimingas atsitikimas gali būti laikomas kylančiu iš darbo santykių, jeigu jis yra įvykęs darbo metu arba dėl darbo ir darbo santykiai turėjo lemiamą reikšmę darbuotojo žalai atsirasti.

Pagal Jungtinių Amerikos Valstijų Dirbančiojo kompensacijos statutus nelaimingas atsitikimas apibrėžiamas kaip ūmus darbuotojo sveikatos pažeidimas dėl trumpalaikio pavojingumo, kenksmingo darbo aplinkos poveikio arba neatsargumo, dėl kurio darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba net miršta.³³

Kaip matome, apibrėžimai užsienio valstybių teisės aktuose panašūs į Lietuvos, tačiau yra ir tam tikrų skirtumų. Pirmiausia, tai nelaimingų atsitikimų apimtis vietos atžvilgiu, t. y. vienoje šalyse pripažįstama tiek nelaimingas atsitikimas įvykęs darbe, tiek ir vykstant į jį ir iš jo, o kitose – tik įvykiai įvykę darbe. Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą nepripažįstami nelaimingais atsitikimais darbe.

Antra, ES valstybių narių reguliavime figūruoja viena arba trys dienos netekto darbuotojo darbingumo ir praėjus vienai arba trimis dienoms, priklausomai nuo valstybės narės reguliavimo, nelaimingas atsitikimas užregistruojamas ir apie jį pranešama atitinkamoms institucijoms. Pavyzdžiui, tokiose valstybėse kaip Belgija, Ispanija, Prancūzija, Portugalija, kaip ir Lietuvoje, reikalingas bent vienos dienos netektas darbingumas, tuo tarpu Austrijoje, Italijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje nelaimingi atsitikimai registruojami tik jei darbuotojas darbingumo netenka bent trimis dienoms.

Trečia, skirtingai nei Lietuvoje, Rusijoje ir kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Australijoje nelaimingu atsitikimu pripažįstama ir psichinė žala darbuotojo sveikatai. Nors galima manyti, kad nelaimingų atsitikimų darbe apibrėžimas apimantis padarytą žalą sveikatai galimai apima ir psichinę žalą, šią išvadą paneigia Lietuvos teismų praktika. Vienoje iš bylų³⁴ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas sprenddamas dėl darbuotojos dėl darbdavio veiksmų patirto streso ir

³² Return to Work Act 2014.

<https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/RETURN%20TO%20WORK%20ACT%202014/CURRENT/2014.16.AUTH.PDF>

³³ Žr. Tartilas J. Darbuotojų socialinės saugos ir sveikatos įstatymo teisinės problemos // Socialinis darbas, 2004 m. Nr. 3 (1). P. 41-46.

³⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. rugsėjo 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-541/2014.

psichologinės traumos darbe pripažinimo nelaimingu atsitikimu darbe, nurodė, kad būtinas nelaimingo atsitikimo darbe padarinys – darbuotojo trauma. Duomenų, kad pareiškėja būtų patyrusi traumą (organų arba audinių sužalojimą), nebuvo. Atsižvelgiant į nustatytas faktines aplinkybes, pagrįstas byloje esančiais įrodymais, teismas padarė išvadą, kad atsakovas pagrįstai konstatavo, kad pareiškėjos sveikatos sutrikimas nepripažintinas nelaimingu atsitikimu darbe.

Manytina, kad tokia praktika turėtų būti keičiama, nes psichinę žalą kaip nelaimingą atsitikimą darbe pripažįsta visa eilė tarptautinių teisės aktų. Pavyzdžiui, Europos Komisijos reglamento Nr. 349/2011³⁵ dėl Bendrijos statistikos apie visuomenės sveikatą ir sveikatą bei saugą darbe nuostatos dėl nelaimingų atsitikimų darbe statistikos, 1 straipsnio a) punkte nurodyta, kad nelaimingas atsitikimas darbe – pavienis įvykis darbo metu, dėl kurio patiriama fizinė ar psichinė žala. Darbo metu – vykdant profesinę veiklą arba būnant darbe. Nelaimingiems atsitikimams darbe priskiriami eismo įvykiai darbo metu, tačiau neįtraukiami eismo įvykiai pakeliui į darbą arba iš jo. Taigi, šiame teisės akte aiškiai nurodyta, kad nelaimingu atsitikimu laikoma psichinė žala darbuotojui.

Ne visais atvejais įvykus nelaimingam atsitikimui darbe ar susirgus profesine liga yra mokama draudimo išmoka. Tai priklauso nuo to, ar nelaimingas atsitikimas darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinė liga yra pripažįstami draudiminiu įvykiu.

Analizuojant kokie atvejai pripažįstami draudžiamaisiais paminėtina, kad draudžiamųjų įvykių sąlygas numato Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymas. Jo 6 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad draudžiamaisiais įvykiais pripažįstami nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu apdraustiems asmenims, įvykę nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie įvyko esant visoms šioms sąlygoms:

1) dirbant draudėjo nustatytu darbo laiku, taip pat atskiru draudėjo nurodymu paskirtu dirbti laiku bei dirbant tarnybinių komandiruočių laiku;

2) dirbant darbo sutartyje sulygtą darbą (įskaitant ir darbo vietos parengimą bei sutvarkymą), taip pat atliekant kitus draudėjo pavestus su jo vykdoma veikla susijusius darbus draudėjo naudai arba atliekant viešojo administravimo funkcijas;

3) dirbant darbą, už kurį mokamas darbo užmokestis, nuo kurio mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos.

³⁵ Komisijos Reglamentas (ES) Nr. 349/2011 2011 m. balandžio 11 d. kuriuo įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1338/2008 dėl Bendrijos statistikos apie visuomenės sveikatą ir sveikatą bei saugą darbe nuostatos dėl nelaimingų atsitikimų darbe statistikos. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32011R0349>

Draudžiamaisiais įvykiais pripažįstami ir su pareigūno tarnybinių pareigų atlikimu susiję įvykiai, kurių metu pareigūnas patiria rizikos veiksnio (cheminio, fizikinio, biologinio, fizinio arba ergonominio) ar kelių veiksnių poveikį, kurio padarinys yra pareigūno mirtis ar sveikatos sutrikdymas. Draudžiamaisiais įvykiais taip pat pripažįstami apdraustiesiems asmenims, kurie mokosi pataisos pareigūnų švietimo įstaigoje pagal profesinio mokymo programas (kursantams), vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigoje ar vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigos įvadinio mokymo kursuose ir yra pasirašę stojimo į vidaus tarnybą sutartį (kursantams) arba atlieka karo tarnybą studijuodami karo mokymo įstaigoje (kariūnams), įvykę nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos profesinės ligos jų mokymo ir pratybų laiku.³⁶

Draudžiamaisiais įvykiais tarnyboje taip pat pripažįstami įvykę nelaimingi atsitikimai, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie yra įvykę šiais atvejais:

- 1) papildomų, specialių pertraukų ar pertraukų pailsėti ir pavalgyti metu, kai darbuotojas yra darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje;
- 2) pakeliui į darbą ar iš darbo;
- 3) kai išpėjimo apie darbo sutarties nutraukimą laikotarpiu darbuotojas ieško naujo darbo;
- 4) apdraustiesiems asmenims atliekant įstatymų nustatytas valstybines, visuomenines ar piliečio pareigas, kai už tą laiką mokamas darbo užmokestis arba atitinkama kompensacija, nuo kurių mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos.³⁷

Draudžiamaisiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba nustatytos ūmios profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie atitinka šio įstatymo 6 straipsnyje nustatytas sąlygas, tačiau jie įvykę esant bent vienai iš šių aplinkybių:

- 1) apdraustasis asmuo nukentėjo dėl savo veikos, kurioje ikiteisminio tyrimo institucija arba teismas nustatė nusikalstamos veikos požymius arba kad ši veika yra susijusi su administraciniu nusižengimu, išskyrus darbo saugos ar darbo higienos norminių teisės aktų pažeidimus;
- 2) apdraustasis asmuo sąmoningai (tyčia) siekė, kad įvyktų nelaimingas atsitikimas;
- 3) apdraustasis asmuo sirgo liga, nesusijusia su darbu;
- 4) apdraustasis asmuo savavališkai (be darbdavio žinios) dirbo sau (savo interesais);

³⁶ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. TAR, 2016-07-05, Nr. 18827. 6 straipsnio 3 dalis.

³⁷ Ten pat. 6 straipsnio 5 dalis.

5) prieš apdraustąjį asmenį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, išskyrus atvejus, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta pakeliui į darbą ar iš darbo.³⁸

Be to, šio Įstatymo 7 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo nepripažįstami draudžiamaisiais įvykiais, jeigu apdraustasis asmuo buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo psichiką veikiančių medžiagų.

Tačiau išanalizavus teismų praktiką darytina išvada, kad ne visada esant asmens neblaivumui įvykis nepripažįstamas draudiminiu. Pavyzdžiui, vienoje byloje³⁹ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad iš aukščiau aptartos normos turinio akivaizdu, kad būtina sąlyga tam, kad nelaimingas atsitikimas nebūtų pripažintas draudiminiu įvykiu, yra tiesioginio priežastinio ryšio tarp nukentėjusio asmens neblaivumo ir nelaimingo atsitikimo įvykio konstatavimas („įvyko dėl to, kad“). Faktas, jog nelaimingas atsitikimas darbe įvyko dėl to, kad nukentėjusysis buvo apsvaigęs nuo alkoholio ir tai nebuvo susiję su technologiniu procesu, nustatomas remiantis sveikatos priežiūros įstaigų išvada dėl asmens neblaivumo ar apsvaigimo bei kitų kompetentingų įstaigų išvadomis apie nelaimingo atsitikimo priežastinį ryšį su teisės aktų pažeidimais. Pavyzdžiui vienoje iš bylų⁴⁰ teismas nurodė, kad pareiškėja iškrito leisdamasi laiptais tarp trečio ir antro aukštų esančioje laiptų aikštelėje per langą, siekiantį grindis, kurio aptvėrimai neatitiko teisės aktų reikalavimų. Nors akivaizdu, kad dėl pareiškėjos apsvaigimo jos judesių koordinacija, pusiausvyra buvo sutrikusi, konkrečių įrodymų, kad pareiškėja per langą iškrito būtent dėl savo veiksmų, tiesiogiai įtakotų apsvaigimo, nėra. Analogiško sunkumo pasekmės galėjo kilti ir pareiškėjai ar kitam darbuotojui esant blaiviam. Duomenų, kad pareiškėjos elgesys jai esant neblaiviai ir nelaimingo atsitikimo pasekmės būtų tiesiogiai susiję priežastiniu ryšiu, nėra. Iš to seka, kad nelaimingą atsitikimą darbe sąlygojo ne sunkus pareiškėjos girtumo laipsnis, sutrikusi judesių koordinacija, pusiausvyra ir nesugebėjimas eiti, o kitos priežastys.

Pažymėtina, kad įvykio pripažinimas nedraudžiamuoju, nukentėjusiajam ar jo šeimos nariams sukelia neigiamas pasekmes, todėl Lietuvos teismų praktikoje⁴¹ laikomasi nuomonės, kad Lietuvos valstybės socialinė orientacija, nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo paskirtis, išimtinis nedraudžiamųjų įvykių pobūdis, nedraudžiamojo įvykio teisinės pasekmės apdraustajam asmeniui ir jo šeimos nariams neleidžia nustatyto nedraudžiamųjų įvykių sąrašo aiškinti plečiamai.

³⁸ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. TAR, 2016-07-05, Nr. 18827. 7 straipsnio 2 dalis.

³⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-2265/06.

⁴⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. gegužės 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A5-649/2005.

⁴¹ Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-999/2013, 2008 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-601/2008 ir kt.

Nedraudžiamajam įvykiui pripažinti turi būti taikomi itin aukšti įrodinėjimo standartai. Galimi teisinio reguliavimo netobulumai neturi būti vertinami socialiniu draudimu apdraustojo asmens nenaudai. Taigi, tik objektyviai ir tinkamomis priemonėmis įrodžius aplinkybes, įtvirtintas Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnyje, asmens teisė į socialines garantijas gali būti ribojama.

Kaip jau minėta, valstybės tarnautojai, pareigūnai draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) socialiniu draudimu, todėl jiems taikomos tos pačios sąlygos pripažįstant įvykius draudžiamais, kai ir kitiems darbuotojams.

1.3. Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokos

Tam, kad apdraustasis asmuo gautų nelaimingo atsitikimo tarnyboje socialinio draudimo išmoką turi būti nustatyta, jog nelaimingas atsitikimas atsitiko darbe arba vykstant iš jo ar į jį bei šis nelaimingas atsitikimas pripažintas nustatyta tvarka nelaimingu atsitikimu tarnyboje.

Nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) socialinio draudimo išmokos visiškai ar iš dalies kompensuoja apdraustiesiems asmenims, o jų mirties atveju – jų šeimos nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastas pajamas.

Apdraustajam asmeniui, dėl įvykio, pripažinto draudžiamuoju, netekusiam dalies ar viso darbingumo, pagal iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto nelaimingų atsitikimų darbe socialiniam draudimui skirtų lėšų išmokama:

1) ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinės ligos išmoka;

2) netekto darbingumo vienkartinė kompensacija;

3) netekto darbingumo periodinė kompensacija.⁴²

Apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis išmokama vienkartinė arba periodinė draudimo išmoka.

Apdraustajam asmeniui tapus laikinai nedarbingam dėl įvykio, pripažinto draudžiamuoju nustatyta tvarka, jam mokama ligos išmoka, kurios dydis yra 100 procentų kompensuojamojo uždarbio, taikomo ligos išmokoms skaičiuoti. Išmoka mokama už darbo laiką pagal asmens darbo

⁴² Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. TAR, 2016-07-05, Nr. 18827. 9 straipsnio 2 dalis.

(pamainų) grafiką tos darbovietės, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe arba buvo nustatyta profesinė liga.

Kalbant apie užsienio valstybes, galima pasakyti, kad skirtingai už trumpalaikius sveikatos sutrikimus dėl nelaimingų atsitikimų darbe yra apmokama labai skirtingai. Suomijoje už trumpalaikius sveikatos sutrikimus mokama 100 % gautojo darbo užmokesčio dydžio kompensacija iš draudimo nuo nelaimingų atsitikimų lėšų. Danijoje, Islandijoje ir Švedijoje 100 % gautojo darbo užmokesčio dydžio ligos pašalpa tris mėnesius mokama iš sveikatos draudimo lėšų, o vėliau - iš draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe lėšų. Danijoje laikinojo nedarbingumo pašalpa mokama iki 1 metų (52 savaites), po to mokamos periodinės išmokos. Norvegijoje už tokio pobūdžio sveikatos sutrikimus mokama 100 % gautojo darbo užmokesčio dydžio išmoka iš bendrų draudimo nuo nelaimingų atsitikimų ir sveikatos draudimo fondo lėšų.⁴³

Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad jeigu nukentėjusysis dėl draudžiamąjo įvykio terminuotai netenka iki 20 procentų darbingumo, jam išmokama netekto darbingumo vienkartinė kompensacija, kurios dydis yra 10 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio, taikomo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad jeigu nukentėjusysis dėl draudžiamąjo įvykio terminuotai netenka daugiau kaip 20, bet mažiau kaip 30 procentų darbingumo, jam išmokama netekto darbingumo vienkartinė kompensacija, kurios dydis yra 20 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio, taikomo vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti. O jeigu nukentėjusiajam nustatytas neterminuotas darbingumo netekimas, netekto darbingumo vienkartinė kompensacija išmokama trigubai didesnė, negu nurodyta atitinkamai šio straipsnio 1 ar 2 dalyje. Mėnesio kompensuojamasis uždarbis vienkartinei kompensacijai apskaičiuojamas Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatuose nustatyta tvarka pagal nukentėjusiojo draudžiamąsias pajamas, turėtas per paeiliui einančius 12 kalendorinių mėnesių, buvusių iki praeito kalendorinio mėnesio prieš nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinės ligos nustatymo mėnesį. Mėnesio kompensuojamasis uždarbis vienkartinei kompensacijai apskaičiuoti negali būti mažesnis už praeito ketvirčio 15 procentų šalies vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio ir negali viršyti už praeito ketvirčio dviejų šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių, apskaičiuotų nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba susirgimo ūmia profesine liga nustatymo mėnesį.

⁴³ Ignatavičius I., Sivilevičienė V. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų ekonominė analizė // Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. - Nr. 1, 1999. P. 67-69.

Tais atvejais, kai nustatoma, kad nukentėjusysis dėl draudžiamąo įvykio neteko nuo 30 iki 45 procentų darbingumo, jam mokama netekto darbingumo periodinė kompensacija. Asmeniui, dėl draudžiamąo įvykio netekusiam 45 ir daugiau procentų darbingumo, mokama netekto darbingumo periodinė kompensacija:

1) jeigu gavėjas dėl to paties draudžiamąo įvykio neturi teisės į tokio paties dydžio arba didesnę netekto darbingumo socialinio draudimo pensiją;

2) jeigu gavėjui dėl to paties draudžiamąo įvykio mokama netekto darbingumo socialinio draudimo pensija yra mažesnė už apskaičiuotą netekto darbingumo periodinę kompensaciją. Šiuo atveju gavėjui mokama netekto darbingumo periodinė kompensacija, kurios dydis yra nustatomas kaip šiame punkte nurodytų išmokų skirtumas.⁴⁴

Kaip matome, Lietuvoje išmokų dydis tiesiogiai priklauso nuo iki tol gaunamo atlyginimo ir sumokėtų draudimo įmokų. Tai būdinga ankstesniame poskyryje aprašyto Bismarko modelio šalims. Tuo tarpu Beveridžo modelio šalyse išmoka nelaimingo atsitikimo darbe atveju nepriklauso nuo gaunamo atlyginimo, o pašalpų (išmokų) dydis priklauso nuo poreikių ir iš esmės nėra susijęs su mokėtomis įmokomis, todėl iš esmės atitinka socialinės paramos esmę. Dar kitokia situacija savanoriško draudimo modelio šalyse, pavyzdžiui, Belgijoje, kur išmokos priklauso nuo savanoriško draudimo sumos.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme taip pat numatytos išmokos apdraustąo mirties atveju. Apdraustąam asmeniui mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos, pripažintų draudžiamaisiais įvykiais, mirusiojo šeimai išmokama vienkartinė draudimo išmoka, lygi 60 šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių, galiojusių už praeitą ketvirtį iki mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos mėnesio, dydžių. Ši išmoka lygiomis dalimis išmokama kiekvienam mirusiojo šeimos nariui. Panaši praktika ir užsienio valstybėse, tačiau skiriasi išmokų dydžiai.

Analizuojant nelaimingų atsitikimų draudimo išmokų mokėjimo ypatumus, būtina paminėti, kad nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ir profesinių ligų pripažinimą draudimaisiais įvykiais, draudimo išmokų skyrimą ir mokėjimą, jų apskaičiavimo ir mokėjimo sąlygas nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 patvirtinti

⁴⁴ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. TAR, 2016-07-05, Nr. 18827. 20 straipsnio 1 dalis.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai.⁴⁵ Šie nuostatai smulkiau nei Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas reglamentuoja draudimo išmokų: ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos išmokos, netekto darbingumo vienkartinės kompensacijos, netekto darbingumo periodinės kompensacijos, vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus, periodinės draudimo išmokos apdraustajam mirus – skyrimo, apskaičiavimo ir mokėjimo tvarką.

Tuo pačiu paminėtina, kad dėl Nuostatų taikymo praktikoje kartais kyla nemažai ginčų, nes jie nustato tam tikrus apribojimus ar papildomas sąlygas, kurių nenumato Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, o to neturėtų būti, nes tik įstatymais įstatymų leidžiamoji valdžia sukuria tam tikras teisės normas, o Vyriausybė poįstatyminiais teisės aktais nustato tik šių įstatymų įgyvendinimo tvarką.

Kaip pavyzdį galima pateikti bylą, kurioje pareiškėja skundė Valstybinio socialinio draudimo valdybos sprendimą atsisakyti išmokėti jai, kaip žuvusiojo žmonai, vienkartinę išmoką dėl žūties nelaimingo atsitikimo darbe metu, motyvuojant tuo, kad jai kaip užsieniečiai tokios teisės nenumato Lietuvos įstatymai. Šioje byloje Vilniaus apygardos administracinis teismas 2018 m. vasario 7 d. sprendimu⁴⁶ pareiškėjos skundą atmetė ir nurodė, kad remiantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 96 punktu (redakcija, galiojusi iki 2015 m. liepos 2 d.) vienkartinė ir periodinė draudimo išmokos apdraustajam mirus skiriamos Lietuvos Respublikos piliečiams, Lietuvos Respublikoje nuolat gyvenantiems užsienio piliečiams ir asmenims be pilietybės, o pareiškėja yra Baltarusijos Respublikos pilietė ir nei sutuoktiniui įvykusio nelaimingo atsitikimo metu, nei kreipimosi dėl vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus metu neturėjo leidimo nuolat gyventi Lietuvoje.

Apeliacine tvarka skundą išnagrinėjęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas skundą patenkino ir nurodė, kad pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis tarp ginčo šalių susiklosčiusius teisinius santykius, nustatantis šalių teises ir pareigas yra Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Šio įstatymo 27 straipsnio 2 dalis (straipsnio redakcija, galiojusi mirtino nelaimingo atsitikimo darbe metu) numatė, kad mirusiojo šeimos nariais laikomi jo sutuoktinis, nepilnamečiai vaikai (įvaikiai), kol jiems sukaks 18 metų, taip pat besimokantys nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų

⁴⁵ TAR 2017-06-27, Nr. 488.

⁴⁶ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2018 m. vasario 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. Nr. eI-383-596/2018.

dieniniuose skyriuose, kol jiems sukaks 24 metai, mirusiojo vaikai (įvaikiai), vyresni kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais) iki 18 metų, mirusiojo vaikai, gimę po jo mirties, tėvas (įtėvis) ir motina (įmotė). Įstatyme nebuvo ir nėra įtvirtinta tokio pobūdžio apribojimų pilietybės ar gyvenamosios vietos aspektu, neleidžiančių skirti šeimos nariams vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus, kokie buvo įtvirtinti Nuostatų (redakcija, galiojusi iki 2015 m. liepos 2 d.) 96 punkte.⁴⁷

Taigi taikant Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nuostatas remiantis poįstatyminiais teisės aktais nereikėtų nustatyti papildomų reikalavimų išmokoms gauti, nei numatyti įstatyme.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad asmenys tarnyboje yra draudžiami nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu ir esant šiame įstatyme numatytiems draudiminiams įvykiams jiems išmokamos vienkartinės arba periodinės netekto darbingumo išmokos, o jiems žuvus mokamos išmokos jų šeimos nariams. Tuo pačiu paminėtina, kad asmenims vykdantiems tarnybą Lietuvos Respublikoje, t. y. valstybės tarnautojams, vidaus reikalų sistemos pareigūnams, kariškiams, specialiųjų tyrimų tarnybos ir kitiems pareigūnams įstatymai tam tikrais atvejais (kai tai susiję su tarnybos vykdymu) numato papildomas žalos sveikatai ar gyvybei atlyginimo kompensacijas, kurių dydį reglamentuoja atskiri tų tarnybų įstatymai ar kiti veiklą reglamentuojantys teisės aktai. Šie atvejai plačiau nagrinėjami kitame darbo skyriuje.

⁴⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-4092-552/2018.

II. ASMENŲ DRAUDIMAS VALSTYBĖS LĖŠOMIS DĖL SVEIKATOS SUŽALOJIMO AR MIRTIES RYŠIUM SU TARNYBA

2.1. Asmenų draudimo valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba reglamentavimas

Daugelyje šalių kariškiai, teisėtvarkos, pataisos įstaigų ir kiti pareigūnai nuo seno tradiciškai naudojami išskirtinėmis socialinėmis garantijomis, kurių teisėtumas grindžiamas arba visuomenės solidarumu bei socialinio stabilumo, kaip visų teisių saugumo garanto, poreikiu ir iš to išplaukiančiais atitinkamais įstatymais, arba valdžios politika, kurios tikslas – savo interesų realizavimo tikslais suburti stiprią ir lojalią teisėtvarką užtikrinančią socialinę grupę.⁴⁸ Tai, kad daugeliui pareigūnų keliami labai aukšti reikalavimai jų sveikatai, reputacijai, yra ribojamos tam tikros jų teisės (draudžiama būti politinių partijų arba politinių organizacijų nariais, dalyvauti jų veikloje, draudžiama streikuoti), jų veikla tiesiogiai susijusi su grėsme jų sveikatai ar gyvybei, todėl natūralu, kad valstybė privalo jiems suteikti daugiau socialinių garantijų. Analogiškai valstybė turi pasirūpinti ir pareigūnų šeimomis, jų žūties atveju.

Arutiunian M. S. teigia, kad valstybė suteikdama vidaus reikalų pareigūnams ypatingą teisinį statusą, privalo garantuoti jiems ir jų šeimoms visišką materialinę kompensaciją jų sveikatos ar žūties atveju.⁴⁹

Irbajeva G. R. ir Irbajeva Z. R. teigia, kad privalomas valstybinis draudimas – tai valstybės atsakomybės draudimas, kuriuo tikslas apsaugoti valstybės tarnautojų interesus, t. y. trečiuosius asmenis. Tokiu atveju jeigu pareigūnas tarnybos metu sužalojamas, valstybė privalo jam visiškai atlyginti žalą iš savo biudžeto. Tai reiškia, kad valstybė tiesiogiai suinteresuota, kad pareigūnams būtų operatyviai ir visiškai atlyginama padaryta žala, nes tai tiesiogiai susiję su pareigūnų tiesioginių pareigų atlikimo efektyvumu.⁵⁰

Lietuvoje taip pat laikomasi nuomonės, jog pareigūnams, kurių funkcijos susiję su tiesiogine grėsme tarnyboje būti sužalotiems arba žūti, turi būti taikomos papildomos socialinės garantijos ir jos

⁴⁸ Žr. Vitkauskas K. Policijos pareigūnų teisės į didesnę socialinę apsaugą pagrindimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 49(41). P. 20.

⁴⁹ Арутюнян М. С. Участие органов внутренних дел в договорных отношениях // Материалы внутриведомственного (системы МВД) семинара 25 февраля 2010 года. С. 25 – 32.

⁵⁰ Игбаева Г. Р., Игбаева З. Р. Социальная природа обязательного государственного страхования // Российский юридический журнал. 2010. № 3. С. 125 – 129.

įtvirtintos atskiruose teisės aktuose. Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymo 69 straipsnyje nustatytos kompensacijos pagal žvalgybos pareigūno tarnybos sutartį tarnaujantiems asmenims, Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto 59 straipsnyje nustatytos kompensacijos vidaus tarnybos sistemos pareigūnams, taip pat asmenims, kurie mokosi statutinėje profesinio mokymo įstaigoje ir yra pasirašę stojimo į vidaus tarnybą sutartį (kursantai), Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 59 straipsnio 1, 2, 3 dalyse nustatytos kompensacijos Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams ir Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 49 straipsnio 2 dalyje nustatytos kompensacijos valstybės tarnautojams.

Šiuose teisės aktuose numatyta, kad papildomos kompensacijos mokamos tais atvejais, kuomet asmens sveikata buvo sutrikdyta atliekant tarnybines pareigas, jeigu tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kai jo sužalojimas, susižalojimas ar sveikatos sutrikdymas yra susijęs su jo tarnybinių pareigų atlikimu, jeigu tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kai jo sveikata sutrikdyta dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus arba jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų“⁵¹ reglamentuoja sąlygas, kurioms esant išmokamos kompensacijos. Šio nutarimo 2.3. punkte numatyta, kad Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus arba jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 17 punkto dešimtojoje pastraipoje, 18–23, 25 ir 26 punktuose nustatyti reikalavimai taikomi mokant Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymo 69 straipsnyje nustatytas kompensacijas pagal žvalgybos pareigūno tarnybos sutartį tarnaujantiems asmenims, Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto 59 straipsnyje nustatytas kompensacijas vidaus tarnybos sistemos pareigūnams, taip pat asmenims, kurie mokosi statutinėje profesinio mokymo įstaigoje ir yra pasirašę stojimo į vidaus tarnybą sutartį (kursantai), Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 59 straipsnio 1, 2, 3 dalyse nustatytas kompensacijas Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams ir Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 49 straipsnio 2 dalyje nustatytas kompensacijas.

Panašias garantijas turi ir užsienio valstybių valstybės tarnautojai ir pareigūnai. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos įstatymo „Apie policiją“ 43 straipsnyje numatytos tiek kompensacijos pareigūno

⁵¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 530 „Dėl asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus arba jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų“. TAR 2018-12-28, Nr. 1363.

šeimoms nariams jo mirties atveju (vienkartinė 3 mln. rublių (42300 Eur) išmoka) , tiek vienkartinės išmokos pareigūnams jų sužalojimo atveju.⁵²

2.2. Sąlygos, sveikatos sutrikdymo atveju, kurioms esant mokama kompensacija už sveikatos sutrikdymą

Skirtingai nei Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nustatytos netekto darbingumo vienkartinės kompensacijos ar netekto darbingumo periodinės kompensacijos, papildomos kompensacijos pagal aukščiau minėtus teisės aktus mokamos tik esant papildomoms sąlygoms. Pavyzdžiui, Vidaus tarnybos statuto 50 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad pareigūnui, kuris buvo sužalotas, susižalojo arba kurio sveikata buvo sutrikdyta atliekant tarnybines pareigas, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su didesniu pavojumi ar didesne rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kurio sužalojimas, susižalojimas ar sveikatos sutrikdymas yra susijęs su jo tarnybinių pareigų atlikimu, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su didesniu pavojumi ar didesne rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kurio sveikata sutrikdyta dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso, išmokama kompensacija (sumažinta priklausančios išmokėti Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nustatytos netekto darbingumo periodinės kompensacijos, mokėtinos ne daugiau kaip 12 mėnesių, dydžiu), atsižvelgiant į darbingumo lygį ir sveikatos sutrikdymo mastą.

Analogiškas sąlygas numato ir Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas⁵³, kurio 59 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad pareigūnui, kuris buvo sužalotas, susižalojo arba jo sveikata buvo sutrikdyta atliekant tarnybines pareigas, jeigu tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kai jo sužalojimas, susižalojimas ar sveikatos sutrikdymas yra susijęs su jo tarnybinių pareigų atlikimu, jeigu tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kai jo sveikata sutrikdyta dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso, Specialiųjų tyrimų tarnybos direktoriaus nustatyta tvarka išmokama kompensacija, sumažinta priklausančios išmokėti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nustatytos netekto darbingumo vienkartinės kompensacijos ar netekto darbingumo periodinės

⁵² Федеральный закон Российской Федерации от 07.02.2011 N 3-ФЗ (ред. от 16.10.2019) „О полиции“.
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110165/8ddc95b518787f7b9b77bb1379a4b092eb2124eb/#dst100529

⁵³ TAR 2018-12-18, Nr. XIII-1738.

kompensacijos, mokėtinos ne daugiau kaip 12 mėnesių, dydžiu, atsižvelgiant į netekto darbingumo lygį ir sveikatos sutrikdymo mastą

Pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamą teisminę praktiką⁵⁴ iš šių teisės normų matyti, kad jose nustatyti trys alternatyviai galimi nurodytos kompensacijos išmokėjimo atvejai:

1) kai pareigūnas buvo sužalotas, susižalojo arba jo sveikata buvo sutrikdyta atliekant tarnybines pareigas, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai;

2) kai pareigūno sužalojimas, susižalojimas ar sveikatos sutrikdymas yra susijęs su jo tarnybinių pareigų atlikimu, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai;

3) kai pareigūno sveikata sutrikdyta dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso.

Vilniaus apygardos administracinis teismas⁵⁵ yra pažymėjęs, kad, kalbant apie Vidaus tarnybos statuto 50 straipsnio 3 dalies taikymą, yra taikytini papildomi tarnybinių pareigų (tarnybos) atlikimo kriterijai: jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai. Kaip matyti iš minėtos normos konstrukcijos, Vidaus tarnybos statuto 50 straipsnio 3 dalies nuostatos apie tarnybinių pareigų atlikimo sąsaja su padidėjusiais pavojumi ar rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai išdėstymas leidžia daryti išvadą, kad joje nurodyti pavojus ir rizika (kaip faktoriai, lemiantys šios teisės normos taikymą) yra skirti ne apskritai visai pareigūno tarnybai, o tik konkrečiai tarnybos pareigų atlikimo situacijai, kai pareigūnas buvo sužalotas, susižalojo arba jo sveikata buvo sutrikdyta. Tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant aptariamą nuostatą taikymo klausimą, yra būtina išaiškinti: *pirma*, ar pareigūno sužalojimas, susižalojimas arba jo sveikatos sutrikdymas atsirado tuo metu, kai jis ėjo savo tarnybines pareigas; *antra*, ar šie reiškiniai (pareigūno sveikatai arba gyvybei) atsirado tuo metu, kai tarnybinių pareigų atlikimas buvo lydimas padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai. Aiškinant pirmąją iš nurodytų aplinkybių, būtina vadovautis teisės normomis, kurios reglamentuoja (kalbant apie policijos pareigūnus) policijos veiklos specifiką, kurią atskleidžia policijos uždaviniai, nustatyti Policijos veiklos įstatymo 5 straipsnyje. Be to, sprendžiant klausimą dėl

⁵⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. balandžio 13 d. sprendimas byloje Nr. A143-568/2010; 2010 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-1098/2010, 2011 m. spalio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-2525/2011 ir kt.

⁵⁵ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2019 m. sausio 31 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-1144-208/2019.

pareigūno konkrečios veiklos priskyrimo tarnybinių pareigų atlikimui, būtina išaiškinti, ar tokia veikla (veikimas ar neveikimas) priklausė nuo pareigūno paties pasirinkto elgesio modelio, t. y. ar pareigūnas, ją atlikdamas, veikė pagal jam privalomą jo vadovybės nurodymą (įsakymą ir pan.), ar tai buvo jo paties apsisprendimo elgtis taip, o ne kitaip rezultatas. Aiškinant antrąją iš nurodytų aplinkybių (situacijoje, kai pareigūno veikla pripažįstama jo tarnybinių pareigų atlikimu), būtina nustatyti, kiek šiai situacijai buvo būdingi padidėjusio pavojaus ar padidėjusios rizikos pareigūno gyvybei ar sveikatai faktoriai, t. y. nustatyti, ar nurodyti faktoriai pagal pareigūno atliekamą (tuomet, kai buvo patirtas sveikatos sužalojimas ar kitoks sveikatos sutrikdymas) pareigų pobūdį pripažintini įprastais šių pareigų atlikimą lydinčiais faktoriais, ar, priešingai, tokių pareigų atlikimas savaime nėra susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai.

Išanalizavus teismų praktiką matyti, kad tiek dėl pirmosios, tiek dėl antrosios sąlygos kyla nemažai teisminių ginčų, todėl jas panagrinėsime plačiau.

Dėl sužalojimo einant tarnybines pareigas vertinimo.

Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog visiškai nesunku nustatyti ar pareigūnas susižalojo tarnybos metu ar ne, t. y. ar sužalojimo metu ėjo tarnybines pareigas (vykdė pareigūno funkcijas), praktikoje dėl to kyla nemažai ginčų.

Pirmiausia, aiškinant pareigų vykdymo sąlygą, būtina vadovautis teisės normomis, kurias reglamentuoja tam tikros tarnybos veikla. Pavyzdžiui, kalbant apie policijos pareigūnus, policijos veiklos specifiką, atskleidžia policijos uždaviniai, nustatyti Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 5 straipsnyje. Be to, sprendžiant klausimą dėl pareigūno konkrečios veiklos priskyrimo tarnybinių pareigų atlikimui, būtina išaiškinti, ar tokia veikla (veikimas ar neveikimas) priklausė nuo pareigūno paties pasirinkto elgesio modelio, t. y. ar pareigūnas, ją atlikdamas, veikė pagal jam privalomą jo vadovybės nurodymą (įsakymą ir pan.), ar tai buvo jo paties apsisprendimo elgtis taip, o ne kitaip rezultatas. Teisei į kompensaciją atsirasti neužtenka vien tos sąlygos, kad pareigūnas buvo sužeistas tarnybos metu, tačiau, jis turi, kaip pareigūnas vykdydamas tarnybą, kas be ko, vykdyti ir Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 21 straipsnyje jam numatytas pareigas.

Antra, tarnybinių pareigų atlikimu nelaikytini atvejai kuomet trauma patiriama mokymų, treniruočių metu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas⁵⁶ yra konstatavęs, kad tais atvejais kai asmens sveikata buvo sužalota kvalifikacijos tobulinimo kursuose, kuriuose buvo imituojamos atitinkamos situacijos, kuriose policijos pareigūnai turėtų panaudoti fizinės prievartos veiksmus, o

⁵⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-193/2010.

taip pat sportavimas arba kitoks tam tikrų fizinių įgūdžių lavinimas nelaikytini tiesioginių tarnybinių pareigų atlikimu Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo taikymo prasme, t. y. tokie fizinio ar kitokio pasiruošimo veiksmai nelaikytini specialiųjų pareigūno funkcijų vykdymu. Todėl teismas nepripažino asmens teisės į kompensaciją, numatytą pareigūnui, kuris buvo sužalotas, susižalojo arba jo sveikata buvo sutrikdyta atliekant tarnybines pareigas, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kai jo sužalojimas, susižalojimas ar sveikatos sutrikdymas yra susijęs su jo tarnybinių pareigų atlikimu, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, arba kai jo sveikata sutrikdyta dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso. Iš esmės tokių pat išvadų Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas priėjo ir 2010 m. gruodžio 6 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1509/2010, vertindamas situaciją, kai trauma buvo patirta Lietuvos policijos antiteroristinių operacijų rinktinės „Aras“ alpinizmo ir kliūčių įveikimo treniruotės metu.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tarnybinių pareigų atlikimu reikėtų laikyti tik tiesioginį žalos kilimo metu pareigų vykdymą, t. y. buvimą tarnyboje ir vykdymą pavestų tiesioginių tam tikrai tarnybai priskirtų funkcijų. O sporto, fizinio pasiruošimo, dalyvavimo sporto varžybose (net ir atstovaujant tarnybą) patirtos traumos nelaikytinos patirtomis einant tarnybines pareigas nagrinėjame kontekste.

Dėl padidėjusio pavojaus ar padidėjusios rizikos pareigūno gyvybei ar sveikatai vertinimo.

Kadangi teisės aktų nuostatos nėra visiškai aiškios, praktikoje dėl aukščiau nurodytų sąlygų buvimo kyla nemažai teisminių ginčų. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų policijos pareigūnas prašė pripažinti, jog jis sveikatos sutrikdymą patyrė esant Vidaus tarnybos statuto 59 straipsnio 3 dalyje nustatytoms sąlygoms ir jam priklauso kompensacija. Jis nurodė, kad tarnybos metu vykdydamas tarnybines pareigas, nuvykęs patikrinti informacijos apie neterminuotą leidimą įsigyti ir laikyti (nešiotis) ginklus ir ginklo paėmimo, patyrė sveikatos sutrikdymą – jam buvo sutrikdyta klausa, nes tikrinant neterminuotą leidimą įsigyti ir laikyti (nešiotis) ginklus, buto šeimininkė parodė spintos stalčiuje gulintį dujinį ginklą, o jį paėmus, jis netikėtai iššovė ir paskleidė stiprų garsą. Apie šį įvykį ir ginklo iššovimą iš karto nebuvo pranešta, kadangi pareiškėjas jautė tik zvimbimą ausyse. Ilgainiui zvimbimas ausyse stiprėjo ir pareiškėjui pradėjo silpnėti klausa, todėl jis nuvyko į gydymo įstaigą, kur jam buvo nustatytas ausų nervų pažeidimas, jis buvo hospitalizuotas tolesniam gydymui.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas skundą patenkino ir nurodė, kad pareigūnas aptariamo įvykio metu vykdė neaiškios paskirties įtaiso, panašaus į šaunamąjį ginklą, paėmimo funkcijas, kurios pagal savo pobūdį potencialiai yra susijusios su didesne rizika žmogaus gyvybei ir

sveikatai, nes, vykdant tokias funkcijas, betarpiškai kontaktuojama su sprogiomis medžiagomis. Tokio vertinimo nepaneigia ir faktas, kad rastas įtaisas specialisto nuomone nėra priskiriamas prie šaunamųjų ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 6 straipsnio prasme. Tiek šaunamųjų ginklų, tiek šaudmenų ir sprogmenų, tiek ir panašių įtaisų veikimo principas ir galimos neigiamos pasekmės yra panašios. Rasto panašaus į šaunamąjį ginklą įtaiso apžiūra, buvo tiesiogiai susijusi su policijos pareigūnams priskirtų funkcijų atlikimu bei buvo adekvati ir priimtina priemonė šiai funkcijai pagal to įvykio aplinkybes, atlikti. Tai savo ruožtu suponuoja išvadą, kad sužalojimą pareiškėjas patyrė, kai jis vykdė pareigas susijusias su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai.⁵⁷

Ar tarnybinių pareigų atlikimas buvo lydimas padidėjusio pavojaus ar padidėjusios rizikos pareigūno gyvybei ar sveikatai, teismų praktikoje ne kartą konstatuota ir tai, kad aiškinant šią aplinkybę būtina nustatyti, kiek šiai situacijai buvo būdingi padidėjusio pavojaus ar padidėjusios rizikos pareigūno gyvybei ar sveikatai faktoriai, t. y. nustatyti, ar nurodyti faktoriai pagal pareigūno atliekamų (tuomet, kai buvo patirtas sveikatos sužalojimas ar kitoks sveikatos sutrikdymas) pareigų pobūdį pripažintini įprastais šių pareigų atlikimą lydinčiais faktoriais (žr., pvz., 2017 m. gegužės 15 d. sprendimą Nr. A-501-552/2017). Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2014 m. gruodžio 1 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A438-1346/2014 yra pažymėjęs, kad: tarnybinių pareigų atlikimui, kuris yra susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, priskirtinos tokios situacijos, kai pats atliekamų pareigų pobūdis yra sąlygotas didesnės rizikos ir pavojaus žmogaus sveikatai ir gyvybei; pavyzdžiui, nusikaltusių asmenų sulaikymas, persekiojimas, įvairių konfliktinių situacijų malšinimas, ir pan.; paprastai tai yra išskirtinės ir trumpalaikio pobūdžio situacijos, į kurias patenka pareigūnas, vykdydamas jam priskirtas funkcijas ar pavestas konkrečias užduotis; šios situacijos kyla, kai atsiranda aplinkybės susijusios su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai; ir priešingai, kol tokios aplinkybės neatsiranda, pareigūno atliekamos tarnybinės funkcijos, nepriklausomai nuo jų pobūdžio, paprastai nepatenka į Vidaus tarnybos statuto 59 straipsnio 3 dalies veikimo sritį.

Pavyzdžiui, remiantis vienos bylos duomenimis policijos pareigūnė kartu su pareigūnu vykdė patruliavimą tarnybiniu automobiliu ir gavo budėtojo nurodymą važiuoti pasitikti automobilį, dėl kurio chuliganiško vairavimo buvo gautas pranešimas. Vykdamas šį nurodymą pareigūnai pateko į eismo įvykį, kurio metu buvo sužalota pareigūnė sėdėjusi keleivio vietoje. Šį eismo įvykį ištyrus, buvo

⁵⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gegužės 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-501-552/2017.

nustatyta, kad pareigūnas tarnybinį automobilį vairavo su įjungtais specialiaisiais šviesos ir garso signalais, važiavo didesniu nei leistina greičiu, sankryžoje, lenkė ta pačia kryptimi važiuojantį automobilį o išvažiavus į priešpriešinę eismo juostą ir susidūrė su kitu automobiliu. Po susidūrimo abu automobiliai nuvažiavo nuo kelio.

Pirmosios instancijos teismas sprendamas klausimą ar pareigūnei priklauso kompensacija, nurodė, kad pareigūno veiksmai (staigiai keisti važiavimo kryptį, kirsti dvi išsines eismo juostas, išvažiuoti į priešpriešinę eismo juostą, atlikti lenkimo manevrą) buvo priežastiniame ryšyje su eisme dalyvavusio automobilio, o ne su automobilio dėl kurio chuliganiško vairavimo buvo gautas pranešimas, vairuotojo veiksmais. Pareiškėjos sužalojimų priežastis buvo eismo įvykis. Todėl teismas vertino, kad šiuo atveju automobilis kaip padidinto pavojaus šaltinis ir važiavimas juo negali būti siejamas su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika sveikatai ar gyvybei Statuto 59 straipsnio 3 dalies prasme.

Tačiau Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir nurodė, kad ginčo situacija, kurios metu sutrikdyta pareiškėjos sveikata, yra išskirtinė ir trumpalaikio pobūdžio, nes ekipažas, kuriame patruliavo pareiškėja reagavo į B kategorijos pranešimą, t. y. vykdė nurodymą ne vėliau kaip per 20 min. sustabdyti chuliganiškai vairuojamą automobilį; šią užduotį pareigūnai vykdė teisėtai naudodami tarnybiniame automobilyje įtaisytus specialiuosius šviesos ir garso signalus. Specialiosios transporto priemonės su įjungtais švyturėliais ir specialiaisiais garso signalais vairavimas ir (arba) buvimas tokios transporto priemonės ekipažo nariu (net ir esant KET 186 punkte įtvirtintai pareigai tokių automobilių vairuotojams pasinaudoti pirmenybe tik tuo atveju, jeigu nepakenks eismo saugumui, ir tik įsitikinus, kad jiems duodamas kelias) susijęs su padidintu pavojumi ir rizika tokiomis išskirtinėmis sąlygomis eisme dalyvaujančios specialiosios transporto priemonės vairuotojo, ekipažo nario sveikatai ir gyvybei.⁵⁸

Sutiktina su tokia teismo praktika, nes skubėjimas į įvykio vietą, naudojant švyturėlius, viršijant greitį iš tiesų kelia didesnę pavojų pareigūnams nei eilinis patruliavimas ir pan. Todėl sutiktina ir su teismo praktika kitoje byloje⁵⁹, kur policijos pareigūnai taip pat buvo sužaloti eismo įvykyje, tačiau kitomis aplinkybėmis, t. y. sėdint stovinčiame tarnybiniame automobilyje ir pildant eismo įvykio dokumentus į policijos automobilį atsitrenkus kitam automobiliui. Šioje byloje teismas konstatavo, kad šiuo atveju nėra pagrindo tarnybinių funkcijų vykdymo sąlygas vertinti kaip

⁵⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-3620-968/2019.

⁵⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1253-438/2018.

tarnybinių funkcijų vykdymą padidėjusio pavojaus ar padidėjusios rizikos pareigūno gyvybei ar sveikatai sąlygomis, nes protokolų už administracinę teisės pažeidimą pildymas policijos specialiajame automobilyje yra įprastinė pareiškėjų, kaip policijos pareigūnų, veikla.

Vertinant ar tam tikra situacija laikytina padidėjusio pavojaus ar padidėjusios rizikos galima tam tikrais atvejais vertinti ir pagal tai, ar tokia situacija analogišku atveju būtų atsitikusi ir paprastam asmeniui, nevykdančiam tarnybinių pareigų. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų⁶⁰ pareigūnas susižalojo nosį, nes išlipus iš automobilio prie gyvūnų prieglaudos prie jo ir kolegės pribėgo keletas šunų, o vengdamas jų įkandimo lipdamas į automobilį jis susižalojo nosį. Šios situacijos teismas nevertino kaip padidinto pavojaus, nes šiuo atveju užduotis buvo išsiaiškinti dėl benamio, apsigyvenusio šalia gyvūnų prieglaudos, o tokių užduočių atlikimas yra policijos pareigūno veikla, pareigūnams nebuvo pavesta sulaikyti benamį, keliantį grėsmę, ar dėl padaryto teisės pažeidimo ir pan. Pareigūno sužalojimas buvo nulemtas ne tarnybos pareigų atlikimą lydėjusių padidėjusių pavojaus ar rizikos pareigūnų gyvybei ar sveikatai, bet aplinkybių, kurios betarpiškai gali nesisieti su tarnyba (pvz., bet kurio kito asmens, kuris atvyko į gyvūnų prieglaudos teritoriją, toks pat susižalojimas).

Paminėtina, kad ir tokios situacijos, kaip pavyzdžiui erkės įkandimas negali būti vertinamos kaip didesnis pavojus ar didesnė rizika sveikatai ar gyvybei, palyginus su tokia situacija, kai sulaikomas galimai nusikalstamą veiką padaręs asmuo ar pan.⁶¹

Gana dažnai ginčų kyla kuomet pareigūnas sužalojamas ne tarnybos metu, tačiau vykdydamas savo pareigas, t. y. pavyzdžiui, laisvalaikiu sulaikydamas nusikaltimą darantį asmenį ar pan. Pavyzdžiui, policijos pareigūnas buvo sužalotas ne tarnybos metu mėgindamas sulaikyti nusikalstama veika įtariamą asmenį. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariatas tarnybinio patikrinimo išvadoje konstatavo, kad jis buvo sužalotas buitinio konflikto metu, todėl Statuto nuostatos jam netaikytinos ir kompensacijos mokėjimo klausimas nespręstinas. Policijos pareigūnas su išvada nesutiko ir kreipėsis į teismą prašė ją panaikinti. Skunde jis nurodė, kad ne tarnybos metu jis nuėjo į namo rūšį. Atrakinęs duris pastebėjo, kad rūsyje dega šviesa, už sienos kampo pastebėjo nepažįstamą vyriškį. Pagal užimamas Vilniaus 4 PK pareigas jis žinojo, kad daugiabučių namų rūsiuose vykdomos vagystės iš sandėliukų ir kad tuo metu tokių vagysčių ženkliai padaugėjo. Kilus įtarimui, pareigūnas prisistatė policijos pareigūnu ir paprašė minėto asmens paaiškinti, ką jis veikia svetimo namo rūsyje. Vyriškis nieko nesakęs bandė bėgti iš rūsio. Supratęs, kad įtarimai pasitvirtino,

⁶⁰ Panevėžio apygardos administracinio teismo 2016 m. vasario 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-959-279/2016.

⁶¹ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2019 m. sausio 31 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-1144-208/2019.

pareigūnas mėgino sulaikyti asmenį panaudodamas kovinių imtynių veiksmus: užlaužė minėtam asmeniui kairę ranką ir paguldė ant žemės, kairės kojos keliu prispausdamas jo galvą. Tuo metu vyriškis dešine ranka išsitraukė iš kišenės peilį su iššokančia geležte ir smogė pareigūnui į kairę ranką. Sužalotas pareigūnas iš skausmo paleido sulaikytojo ranką ir šis pabėgo.⁶²

Skundą išnagrinėję Vilniaus apygardos administracinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pareigūno skundą patenkino ir nurodė, kad Vidaus tarnybos statute numatytas kompensacijos mokėjimo atvejis, kuomet pareigūno sveikata sutrikdyta dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso, yra skirtas reglamentuoti toms situacijoms, kai pareigūno sveikatą sutrikdo tretieji asmenys dėl atitinkamų pareigūno teisėtai atliktų veiksmų vykdant savo tarnybos pareigas (pav., tyrėjas sužalojamas už tai, kad jis anksčiau yra sulaikęs atitinkamą asmenį už jo padarytą nusikaltimą) ar pareigūno statuso (pav., policijos pareigūnas sužalojamas tik dėl šio savo statuso). Teismai nurodė, kad nors policijos pareigūno statusą įrodo tarnybinis pažymėjimas, speciali apranga (uniforma) arba specialus tarnybinis ženklas, tačiau policijos pareigūnui teisės ir pareigas suteikia ne skiriamieji ženklai, o įstatymas. Minėta atributika tik patvirtina, kad asmuo turi policijos pareigūno statusą, t. y. turi įstatymo suteiktas teises ir nustatytas pareigas. Remiantis teisės aktais policijos pareigūnas privalo gavęs pranešimą apie daromą nusikalstamą veiką ar kitokį teisės pažeidimą arba pats būdamas įvykio liudininku, imtis neatidėliotinių priemonių užkirsti kelią daromai nusikalstamai veikai ar kitam teisės pažeidimui, įvykio vietai bei įrodymams apsaugoti, nusikalstamos veikos liudininkams nustatyti, sulaikyti ir pristatyti į policijos įstaigą asmenį, padariusį įstatymų uždraustą veiką, bei pranešti apie tai policijos įstaigai. Šias pareigas jis turi vykdyti tiek savo užimamų tarnybinių pareigų atlikimo laiku, tiek ir bet kuriuo kitu laiku, kai susiklosto situacija, kuri patenka į Policijos veiklos įstatymo reguliavimo sferą. Ši situacija, kurioje veikė policijos pareigūnas ir buvo sužalotas, priskirtina prie situacijų, kurioje policijos pareigūnas ne tarnybos metu privalėjo vykdyti jam (policijos pareigūnui) kilusią bendrąją pareigą bei neatidėliotinai imtis veiksmų sulaikyti įtariamą vagyste asmenį, ir ši situacija priskirtina prie atvejų kai pareigūno sužalojamas, susijęs su tarnybinių pareigų atlikimu, o šių pareigų atlikimas susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai (įtariamasis asmuo sulaikymo metu pasipriešino peiliu ir sužalojo).⁶³

Tuo pačiu paminėtina, kad remiantis teismų praktika, pareigūnui kompensacija gali būti išmokama ir esant psichinio pobūdžio sveikatos sutrikdymui. Nors teismų praktikos kuomet būtų

⁶² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. Nr. A¹⁴⁶-103/2012.

⁶³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. Nr. A¹⁴⁶-103/2012.

pripažinta teisė į kompensaciją patyrus psichinę traumą rasti nepavyko, manytina, jog šiuo atveju svarbi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gruodžio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1447-756/2018. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl kariui diagnozuoto psichikos sutrikimo ryšio su jo tarnyba tarptautinėse operacijose Irake ir Afganistane patirtu stresu, psichologine įtampa. Nors šioje byloje nebuvo pripažinta kario teisė į kompensaciją dėl psichinės sveikatos sutrikdymo, tačiau šioje byloje jo skundas buvo atmestas tik dėl to, kad byloje nebuvo objektyvių duomenų, patvirtinančių kario sveikatos sutrikimo fakto, laiko, vietos, esmines aplinkybes, kurioms esant kario sveikata sutriko, tačiau teismas asmens teisės gauti kompensaciją psichinės traumos atveju nepaneigė.⁶⁴

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad situaciją vertinti kaip didesnio pavojaus ar didesnės rizikos sveikatai ar gyvybei, galima tais atvejais kuomet pareigūnai vykdo tarnybines funkcijas ypatingomis sąlygomis, t. y. sulaikinėja besipriešinantį asmenį, persekioja pažeidėją automobiliu viršijant greitį, naudojant švyturėlius, išminuoja ar gabena tam tikrus sprogmenis, malšina įvairias konfliktines situacijas ir pan.; paprastai tai yra išskirtinės ir trumpalaikio pobūdžio situacijos, į kurias patenka pareigūnas, vykdydamas jam priskirtas funkcijas ar pavestas konkrečias užduotis tarnybos metu arba vykdo jam įstatymuose numatytas pareigas ir uždavinius, susijusius su pareigūno statusu ne tarnybos metu.

Analizuojant kompensacijų mokėjimo sąlygas paminėtina ir tai, kad teisės aktai numato ir tam tikras sąlygas kuomet kompensacijos nemokamos, net ir esant abiem sąlygoms. Pavyzdžiui, Vidaus tarnybos statuto 59 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad kompensacijos nemokamos, kai:

1) darydamas tyčinį nusikaltimą ar tyčinį baudžiamąjį nusižengimą, pareigūnas ar kursantas žuvo, susižalojo, buvo sužalotas ar jo sveikata buvo sutrikdyta;

2) pareigūno mirties, sužalojimo, susižalojimo ar sveikatos sutrikdymo priežastis buvo su tarnybinių pareigų atlikimu nesusijęs jo neblaivumas ar apsvaigimas nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, o kursanto mirties, sužalojimo, susižalojimo ar sveikatos sutrikdymo priežastis buvo nesusijusi su jo profesiniu ar įvadinu mokymu;

3) pareigūnas ar kursantas nusižudė, kėsinosi nusižudyti ar tyčia susižalojo;

4) pareigūnas ar kursantas žuvo, susižalojo, buvo sužalotas ar jo sveikata buvo sutrikdyta, kai eismo įvykio metu šis pareigūnas ar kursantas vairavo transporto priemonę neturėdamas teisės ją

⁶⁴ Žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gruodžio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1447-756/2018.

vairuoti arba perdavė transporto priemonę vairuoti neblaiviam ar apsvaigusiam nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų arba neturinčiam teisės ją vairuoti asmeniui;

5) pareigūno ar kursanto sveikata sutriko ar jis mirė dėl ligos ir tai nesusiję su tarnybinių pareigų atlikimu arba profesiniu ar įvadininiu mokymu;

6) pareigūno ar kursanto mirties arba susižalojimo priežastis buvo sąmoningas, su tarnybiniu būtinumu nesusijęs saugumo taisyklių pažeidimas;

7) pareigūnas buvo perkeltas į kitas pareigas kitoje valstybės ar savivaldybės institucijoje ar įstaigoje, tarptautinėje ar Europos Sąjungos institucijoje, užsienio valstybės institucijoje ar tarnauti specialiojoje misijoje ir pagal teisės aktus, reglamentuojančius delegavimą į tarptautines institucijas ir užsienio valstybių institucijas, yra apmokėtos jo sveikatos ir gyvybės draudimo išlaidos arba kompensaciją šio pareigūno žūties ar sveikatos sutrikdymo atveju (gyvybės draudimo išmoką ar išmoką dėl sveikatos sutrikdymo) turi išmokėti kita valstybės ar savivaldybės institucija ar įstaiga, tarptautinė ar Europos Sąjungos institucija, užsienio valstybės institucija ar specialioji misija, ar fondas, kuriame buvo apdrausta pareigūno sveikata ir (ar) gyvybė.

Manytina, kad tokios išimtys yra būtinos ir jos iš esmės visos susiję su tuo, kad patys pareigūnai turi elgtis tinkamai, saugoti savo sveikatą ir gyvybę ir imtis visų veiksmų ją apsaugoti.

Kaip pavyzdį kuomet kompensacija buvo nemokama galima pateikti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bylą⁶⁵, kurioje buvo konstatuota, jog pareigūnas nesilaikydamas teisės aktų reikalavimų, pats juos pažeidė, todėl ir buvo pats sužalotas, t. y. tarnybos metu ir vykdydamas tarnybines funkcijas, būdamas be uniformos ar kito policijos pareigūno skiriamą ženklo, prie naktinio baro pastebėjo 3 asmenis, kurie galimai bare neleistinu laiku įsigijo alkoholio. Aiškindamasis minėtą pažeidimą, A. B., prisistatęs policijos pareigūnu, tačiau neparodęs policijos pareigūno tarnybinio pažymėjimo, ištempė iš taksi automobilio ten sėdėjusį R. K.. Tarp A. B. ir R. K. įvyko susistumdymas, kurio metu R. K., nebūdamas įsitikinęs, kad A. B. yra policijos pareigūnas, stengėsi nuo jo atsistumti rankomis. Priėjus netoliese buvusiai policijos pareigūnei ir jai parodžius policijos pareigūno tarnybinį pažymėjimą, R. K. buvo sulaikytas. Taigi, vertinant įvykio aplinkybes buvo konstatuota, kad prieš tempiant R. K. iš taksi automobilio, pastarasis nebuvo padaręs jokio teisės pažeidimo, tai yra alkoholinių gėrimų įsigijimas po nustatytų valandų jam jokios atsakomybės neužtraukė, tiesiog su jo pagalba buvo galimybė nustatyti baro darbuotojo padarytą pažeidimą parduodant alkoholį. Tarnybinio patikrinimo metu buvo nustatyta, kad R. K., sėdėdamas taksi

⁶⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-361-552/2019.

automobilyje neatliko jokių veiksmų (neturėjo galimybės pabėgti, nesipriešino ir pan.), dėl kurių jį būtų reikėję nedelsiant sulaikyti, ištempti iš automobilio ir pan., tai yra šiuo atveju pareigūnas A. B., būdamas be uniformos ar kito policijos pareigūno skiriamojo ženklo, turėjo ne tik visas galimybes, bet ir pareigą R. K. parodyti policijos pareigūno tarnybinį pažymėjimą (taip įrodydamas policijos pareigūno statusą ir reikalavimų teisėtumą). Tolesni R. K. veiksmai (nebūnant įsitikinus, kad reikalavimą išlipti iš automobilio išreiškė policijos pareigūnas) – atstumiant nuo savęs fizinę jėgą prieš jį naudojusį A. B., atsižvelgiant į veiksmų pobūdį, intensyvumą, būdą, pastangas juos darant, bei konflikto prigimtį, vertintini kaip normali emocinė ir fizinė reakcija į prieš jį panaudotą fizinę jėgą. Todėl, teismo vertinimu A. B., nesilaikydamas Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 21 straipsnio 3 dalies reikalavimų (neparodydamas pareigūno tarnybinio pažymėjimo), pats išprovokavo R. K. veiksmus jį atstumiant nuo savęs ir dėl šių A. B. veiksmų kilo Vidaus tarnybos statuto 59 straipsnio 7 dalies 6 punkte nustatyta aplinkybė (sąmoningas, su tarnybiniu būtinumu nesusijęs saugumo taisyklių pažeidimas).

Analizuojant kompensacijas dėl sveikatos sutrikdymo ar žūties tarnybos metu, paminėtina, kad Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas⁶⁶ ir Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas⁶⁷ numato kiek kitokias sąlygas kompensavimo sąlygas nei Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas ar Vidaus tarnybos statutas. Žvalgybos įstatymo 69 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad žvalgybos pareigūnui, kurio sveikata sutriko atliekant tarnybines pareigas arba kurio sveikata sutriko dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar žvalgybos pareigūno statuso, išmokama tokio dydžio jo vidutinio tarnybinio atlyginimo dydžio kompensacija, sumažinta priklausančios išmokėti Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nustatytos netekto darbingumo vienkartinės kompensacijos ar netekto darbingumo periodinės kompensacijos. Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 67 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kariui žuvus (mirus) ar sutrikus jo sveikatai dėl priežasčių, susijusių su tarnybinių pareigų vykdymu, arba kai karys nužudytas ar jo sveikata sutrikdyta dėl priežasčių, susijusių su kario statusu, iš Krašto apsaugos ministerijai skirtų asignavimų išmokama šio straipsnio nustatytomis sąlygomis ir tvarka šio straipsnio 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 ir 14 dalyse nustatyto dydžio vienkartinė kompensacija. Kaip matome, šie du įstatymai nenumato reikalavimo kaip aukščiau minėti teisės aktai, jog tarnybinių pareigų atlikimas būtų susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai.

⁶⁶ TAR 2018-12-28, Nr. XIII-1808.

⁶⁷ TAR, 2018, Nr. 2018-10965.

Paminėtina, kad panašūs į Žvalgybos ir Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymuose įtvirtintus kompensacijų mokėjimo pagrindus buvo numatyti ir anksčiau galiojusiame Tarnybos kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto 48 straipsnio 3 dalyje, kurioje buvo nustatyta, kad pareigūnas, kuriam buvo sutrikdyta sveikata einant tarnybines pareigas arba jeigu tai susiję su tarnyba Kalėjimų departamente arba jam pavaldžiose įstaigose, įgyja teisę į kompensaciją. Remiantis teismų išaiškinimais, teisė į kompensaciją anksčiau galiojusio Tarnybos Kalėjimų departamente statuto 48 straipsnio 3 dalies pagrindu atsiranda, jeigu pareigūno sveikata buvo sutrikdyta tarnyboje, ar atliekant veiksmus, susijusius su tarnyba. Papildoma sąlyga, susijusi su tarnybinių pareigų atlikimu esant padidėjusiai rizikai ar pavojui pareigūno gyvybei ar sveikatai, numatyta Vidaus tarnybos statute, pagal analogiją Kalėjimų departamento pareigūnams netaikoma.⁶⁸ Todėl papildomos sąlygos, t. y. padidėjusios rizikos ar pavojaus pareigūno gyvybei ar sveikatai nebuvimas, nesudaro pagrindo nelaimingą atsitikimą konkrečiu atveju laikyti nesusijusiu su tarnyba.

Pavyzdžiui vienoje byloje, pareiškėjas vykdė Alytaus pataisos namų Apsaugos ir priežiūros skyriaus prižiūrėtojo pareigas. 2014 m. rugpjūčio 19 d. tarnyboje buvo sužalotas iš antro aukšto iškritusiu stiklu. Stiklas ant jo užkrito tarnyboje poilsio metu, kuris skirtas parą dirbantiems pareigūnams pavalgyti ir pasiilsėti. Alytaus pataisos namai nesutiko mokėti pareigūnui kompensaciją motyvuodami tuo, kad jo sveikata buvo sužalota dėl atsitiktinio pobūdžio aplinkybių, įvykusių tarnybos metu – pareiškėjas, savo poilsio pertraukėlės metu rūkė kiemelyje, jis net nevykdė savo tarnybinių funkcijų. Pareiškėjui sveikata sužalota būnant tarnybos vietoje, tačiau jis net neatliko jokių veiksmų, susijusių su tarnybos funkcijų įgyvendinimu.

Skundą išnagrinėjęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pareigūno skundą patenkino ir nurodė, kad nors pareiškėjas sužalojimo metu tiesioginių funkcijų nevykdė, tuo metu turėjo laikytis Alytaus pataisos namuose nustatytos tvarkos ir negalėjo laisvai pasirinkti savo buvimo vietos. Alytaus pataisos namų darbo reglamento 6 punkte numatyta, jog darbuotojai, darbo metu norintys išvykti iš pataisos įstaigos teritorijos ne darbo tikslais, turi gauti tiesioginio vadovo sutikimą. Nesant poreikio tarnybos metu palikti įstaigos teritoriją, pareigūnai privalo pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu būti Alytaus pataisos namuose, specialiai pareigūnų poilsiui įrengtose patalpose ir (arba) vidiniame kieme, kuriame pareiškėjas ir buvo sužalotas ant galvos nukritus lango stiklui. Todėl nelaimingas atsitikimas, kurio metu buvo sužalotas pareiškėjas, pripažintinas susijusiu su tarnyba,

⁶⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1456/2013.

nepaisant to, kad pareiškėjas buvo sužalotas dėl atsitiktinio pobūdžio aplinkybių – sargybos būstinės kieme ant galvos nukritus lango stiklui. O papildomos sąlygos, t. y. padidėjusios rizikos ar pavojaus pareigūno gyvybei ar sveikatai nebuvimas, nesudaro pagrindo nelaimingą atsitikimą konkrečiu atveju laikyti nesusijusiu su tarnyba.⁶⁹

Tačiau šiuo metu Tarnybos Kalėjimų departamente statusas negalioja ir Kalėjimų departamento pareigūnams taikomas Vidaus tarnybos statusas, todėl ir sveikatos sutrikdymo ar mirties atveju kompensavimo sąlygos yra vienodos.

Įvertinus dabar galiojančius teisės aktus akivaizdu, jog žvalgybos pareigūnams sudarytos ženkliai geresnės sąlygos. Nors netiesiogiai, tačiau tą yra nurodę ir teismai⁷⁰, vertindami Tarnybos Kalėjimų departamente statuto ir Vidaus tarnybos statuto nuostatas, teigdami, kad pareigūnų, kurių statusas yra reglamentuojamas Kalėjimų departamento statutu, padėtis yra tam tikra apimtimi palankesnė nei pareigūnų, kurių statusą reglamentuoja Vidaus tarnybos statusas, nes pastariesiems yra taikomos papildomos sąlygos, siekiant įgyti teisę į kompensaciją.

Manytina, jog tai lemia ypatingas šių pareigūnų funkcijų atlikimas, t. y. žvalgybos ir kontržvalgybos vykdymas, kariškių dalyvavimas misijose ir pan. Tačiau praktikoje galimi ir paprasti susižeidimai darbe, nesusiję su darbo funkcijų vykdymu ar asmens mirtis, nesusijusi su tiesioginiu pareigū vykdymu, kuomet asmeniui reikėtų išmokėti kompensaciją už traumą patirtą darbe. Autoriaus nuomone, pareigūnams sąlygos turėtų būti suvienodintos ir sveikatos sutrikdymo ar mirties atveju turėtų būti taikomos identiškos sąlygos, neišskiriant tam tikrų pareigūnų grupių.

Analizuojant žvalgybos pareigūnų teisę į kompensaciją ir su tuo susijusias problemas, paminėtina, jog tam tikrai atvejais vykdydami žvalgybinį, operatyvinį ar kitokį darbą, jie formaliai gali nedirbti tam tikroje tarnyboje, tačiau vykdyti jos pavestas funkcijas, todėl kiekvienu atveju sprendžiant klausimą dėl kompensacijos priteisimo būtina nustatyti jų santykį su tam tikra tarnyba.

Kaip pavyzdį galima pateikti garsųjį V. Pociūno žūties atvejį, dėl kurio kvalifikavimo buvo visa eilė bylų. Pradinėje byloje atsakovas Valstybės saugumo departamentas neigė, jog V. Pociūnas jo žūties metu buvo Valstybės saugumo departamento darbuotojas ir nurodė, kad V. Pociūno prašymu jis iš Valstybės saugumo departamento darbuotojo pareigų buvo perkeltas terminuotai dirbti į diplomatinę tarnybą. Per terminuotos diplomato tarnybos sutarties galiojimo terminą jo darbdaviu tapo Užsienio reikalų ministerija. Užsienio reikalų ministerija terminuotos diplomato tarnybos

⁶⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. kovo 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-223-822/2016.

⁷⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2042/2012, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. kovo 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-223-822/2016.

sutarties galiojimo metu buvo įsipareigojusi jam užtikrinti tinkamas darbo sąlygas, skaičiuoti ir mokėti pareiginę algą, priedus, su darbu užsienyje susijusių išlaidų kompensaciją. V. Pociūnui žuvus Užsienio reikalų ministerija išmokėjo jo šeimai 2,5 metų darbo užmokesčio kompensaciją.

Tačiau tiek pirmosios instancijos⁷¹, tiek apeliacinės instancijos⁷² teismai nurodė, kad konstatavo, kad žuvusysis net ir sudaręs terminuotą diplomatinės tarnybos sutartį su Užsienio reikalų ministerija, vykdė Valstybės saugumo departamento deleguotas funkcijas, todėl Valstybės saugumo departamento turi pareigą sudaryti tarnybinio tyrimo komisiją, kuri privalo nustatyti priežastinio ryšio tarp V. Pociūno mirties ir jo vykdytos tarnybos buvimą (ar nebuvimą).

Apibendrinant šį skyrių darytina išvada, kad kompensacijų dėl pareigūnų sveikatos sutrikdymo ar mirties tarnyboje mokėjimą ir sąlygas reglamentuoja atskiri tarnybų įstatymai, kuriuos pagal kompensavimo sąlygas galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priskirtini įstatymai, siejantys kompensacijų sveikatos sutrikdymo ar mirties atveju mokėjimą tik su žalos patyrimu tarnyboje (Žvalgybos ir Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymai). O antrajai grupei priskirtini įstatymai, numatantys papildomą sąlygą, t. y. tarnybinių pareigų atlikimas turi būti susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai (Vidaus tarnybos statutas, Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas ir kt.). Todėl situacija, kai pagal dabar galiojantį teisinį reglamentavimą patyrus sužalojimus analogiškais aplinkybėmis vieniems pareigūnams priklauso kompensacija, o kitiems ne, vertintina kaip diskriminacinė. Pavyzdžiui, policijos pareigūnui patyrus traumą tarnybos fizinio pasiruošimo treniruotėse metu kompensacija nepriklauso, nes tai nesusiję su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai, tačiau analogiškais sąlygomis kariškiui patyrus traumą treniruotėse, jam kompensacija priklauso.

Manytina, kad toks reglamentavimas yra diskriminacinis ir pažeidžia konstitucinį asmenų lygybės principą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra nurodę, kad konstitucinis visų asmenų lygybės principas, kurio turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą, įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, kad konstitucinis visų asmenų lygybės principas įtvirtina formalią visų asmenų lygybę, taip pat kad asmenys negali būti diskriminuojami ir jiems negali būti teikiama privilegijų. Konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri

⁷¹ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. spalio 26 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. Ik-2756-643/2012.

⁷² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-651/2013.

asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas.⁷³

Siūlytina visiems pareigūnams numatyti vienodas sąlygas, žalos atsiradimą susiejant su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai.

2.3. Kompensacijų dydžiai sveikatos sutrikdymo ir mirties atveju

Išanalizavus teisės aktus, galima daryti išvadą, kad skiriasi atskirų tarnybų ne tik kompensacijų susijusių su sveikatos netekimu mokėjimo sąlygos, bet ir dydžiai. Pavyzdžiui, Vidaus tarnybos statuto 59 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad pareigūno, kuris žuvo atlikdamas tarnybines pareigas arba kurio mirties priežastis yra susijusi su jo tarnybinių pareigų atlikimu, arba kuris nužudytas dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso, šeimai per vienus metus nuo pareigūno mirties išmokama jo 120 mėnesių vidutinio darbo užmokesčio dydžio vienkartinė kompensacija, sumažinta priklausančios išmokėti Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nustatytos vienkartinės socialinio draudimo išmokos apdraustajam mirus dydžiu. Tokio paties dydžio kompensaciją numato ir Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas kario žūties atveju. Specialiųjų tyrimų tarnybos ir Žvalgybos įstatymai numato analogiškas sąlygas, tačiau numatyta mažesnė kompensacijos suma - išmokama 93,10 mėnesio vidutinio darbo užmokesčio dydžio vienkartinė kompensacija, sumažinta priklausančios išmokėti Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nustatytos vienkartinės socialinio draudimo išmokos apdraustajam mirus dydžiu.

Nei teisės aktų aiškinamuosiuose raštuose, nei mokslinėje literatūroje nepavyko rasti kuo remiantis nustatomas kompensacijos dydis pareigūno žūties atveju, todėl manytina, kad nesant aiškių kriterijų pagal kuriuos nustatomas kompensacijų dydis, šias sąlygas reikėtų suvienodinti, numatant vienodo vidutinių atlyginimų skaičiaus kompensacijų dydį nepriklausomai nuo tarnybos rūšies. Be to, paminėtina, kad Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas skirtingai nei kiti nagrinėjami įstatymai, pagal kurios kompensacijos suma išdalijama šeimos nariams ir išlaikytiniams, papildomai numato, jog mirties atveju išmokama 120 vidutinių atlyginimų vienkartinė kompensacija, bet ne mažiau kaip po 100 Vyriausybės nustatytų minimaliųjų mėnesinių algų kiekvienam kario

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. KT1-N1/2017 “Dėl Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 3 dalies 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1667/content>.

išlaikytiniui. Taigi, šiuo atveju karių ar kursantų išlaikytiniams, skirtingai nei kitų pareigūnų, išlaikytiniams numatyta minimali tenkanti kompensacijos dalis. Manytina, kad šioje dalyje teisės aktai taip pat turėtų būti keičiami ir normos suvienodinamos.

Analogiška situacija ir su kompensacijų reglamentavimu esant sveikatos sutrikdymams, t. y. kompensacijos yra skirtingos ir svyruoja atitinkamai pagal tarnybas. Pavyzdžiui, kariams ir vidaus tarnybos pareigūnams netekus nuo 75 iki 100 proc. darbingumo mokama 60 mėnesių jo vidutinio darbo užmokesčio dydžio, o žvalgybos ir specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams - 46,55 mėnesio vidutinio darbo užmokesčio dydžio kompensacijos. Netekus 60-70 procentų darbingumo žvalgybos, specialiųjų tyrimų tarnybos ir vidaus tarnybos pareigūnams mokama 37,24 mėnesinių vidutinių tarnybinių atlyginimų dydžio kompensacija, o kariškiams – 48 atlyginimų dydžio kompensacija. Tokia pati situacija ir su kompensacijomis netekus mažiau darbingumo.

Išanalizavus šias teisės normas, galima daryti išvadą, kad valstybėje nėra vieningos kompensacijų apskaičiavimo tvarkos, tam tikrų kriterijų, kuriuos būtų galima taikyti visiems tarnyboje nukentėjusiems asmenims ar jų šeimos nariams. Būtų galima manyti, kad tam tikrų tarnybų pareigūnų darbas pavojingesnis ar tam tikros tarnybos svarbesnės valstybės požiūriu, tačiau tokios išvados daryti aukščiau aptarti skaičiai neleidžia. Visiškai nesuprantama, kodėl vidaus tarnybos pareigūnams netekus nuo 75 iki 100 proc. darbingumo mokama 60 mėnesių atlyginimo, o žvalgybos ir Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams 46,55 mėnesio vidutinio darbo užmokesčio dydžio kompensacijos, t. y. skirtumas 13,45 mėnesio vidutinio darbo užmokesčio, o už 60-70 procentų netektą darbingumą visų šių trijų tarnybų pareigūnams mokamos vienodos 37,24 mėnesio vidutinio darbo užmokesčio dydžio kompensacijos.

Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas turėtų būti keičiamas ir nustatyti valstybės lygiu kriterijai, pagal kuriuos būtų kompensuojama pareigūnams tarnyboje patyrus sužalojimus arba jiems žuvus. Paminėtina, kad iki šiuo metu galiojančių Žvalgybos įstatymo, Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo, Vidaus tarnybos statuto ir kitų tarnybų teisės aktų pakeitimų, pareigūnų patirtos žalos kompensavimo klausimus reglamentavo 1991 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 530 „Dėl asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus arba jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų“ su vėlesniais pakeitimais, kuriame visiems pareigūnams, jeigu jų veiklą reglamentuojantys įstatymai nenumatė kitaip, buvo mokamos vienodos kompensacijos sužalojimo ar mirties atveju.

Nors vertindamas šio nutarimo nuostatas Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas⁷⁴ nurodė, kad nesant žalos patirtos tarnyboje kompensavimo įstatyminio reguliavimo, Vyriausybė reguliuodama žalos atlyginimo tarnyboje klausimus sureguliuavo poįstatyminiu aktu ir buvo pažeistas konstitucinis asmens socialinių teisių įstatyminės gynybos principas, tačiau manytina, kad šiame teisės akte buvo suvienodintos sąlygos visiems pareigūnams, nes jiems buvo numatytos vienodo dydžio kompensacijos, atsižvelgiant tik į jų gautą atlyginimą. Tačiau vėliau šį nutarimą pakeitus ir kompensacijų dydžius įtvirtinus atskiruose įstatymuose, kai kurioms tarnyboms buvo perkelti nutarime numatyti kompensacijų dydžiai, o kituose – pakeisti. Todėl manytina, kad priimant įstatymus reikėjo nustatyti vienodus kompensacijų dydžius arba priimti tam tikrus aiškius kriterijus pagal kuriuos būtų nustatyta kodėl atskiroms pareigūnų grupėms nustatomi skirtingi kompensavimo dydžiai.

Šiuo atžvilgiu užsienio valstybių praktika kiek kitokia. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos policijos įstatymo 43 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad policijos pareigūno mirties atveju jo šeimos nariams išmokama 3 milijonų rublių (42300 Eur) kompensacija. Kaip matome, ši kompensacija nepriklauso nuo žuvusiojo gauto atlyginimo. Tačiau skaičiuojant kompensaciją sveikatos sutrikdymo atveju pagal neįgalumo lygį taikomi koeficientai dauginami iš vidutinio nukentėjusiojo atlyginimo (1 grupės neįgaliajam – koeficientas 1, antrosios – 0,5 ir trečiosios – 0,3).⁷⁵

Jungtinėse Amerikos Valstijose federalinio įstatymo, reglamentuojančio kompensacijas pareigūno mirties ar sužalojimo atveju, nėra, nes šie klausimai pavesti spręsti valstijoms. Pavyzdžiui, Pensilvanijos valstijoje nuo 1994 metų galioja Neatidėliotinos pagalbos ir teisėsaugos personalo mirties išmokų įstatymas (The Emergency and Law Enforcement Personnel Death Benefits Act) arba dar vadinamas 101 įstatymu, pagal kurį pareigūnų šeimoms nuo 1994 metų mokama 50000 USD kompensacija, kuri kiekvienais metais perskaičiuojama pagal infliaciją (nuo 2019 metų liepos 1 d. – 149942,55 USD (132927,30 Eur)).⁷⁶ Vašingtono valstijoje mokama 236443 USD (209612,59 Eur) vienkartinė išmoka pareigūno mirties atveju jo šeimos nariams. Kalifornijoje išmoka pareigūno mirties atveju priklauso nuo jo išlaikytinių skaičiaus. Jeigu šeimoje yra vienas išlaikytinis mokama

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui“. // Valstybės žinios, 1998-05-08, Nr. 43-1187.

⁷⁵ Федеральный закон Российской Федерации от 07.02.2011 N 3-ФЗ (ред. от 16.10.2019) „О полиции“. 43 straipsnio 3 ir 6 dalys. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110165/8dd_c95b518787f7b9b77bb1379a4b092eb2124eb/#dst100529.

⁷⁶ Act 101 – Emergency Responder and Law Enforcement Death Benefit. <https://www.dgs.pa.gov/insurance/Line-of-Duty-Death-Benefits/Pages/default.aspx>.

250000 USD vienkartinė išmoka, jeigu du – 290000 USD vienkartinė išmoka, o jeigu trys – 320000 USD vienkartinė išmoka.⁷⁷

Pagal Australijos Kvinslando valstijoje 2003 metų Darbuotojų kompensacijų ir reabilitacijos įstatymo 200 straipsnio 2 dalies a punktą žuvusiojo šeimos nariams išmokama vienkartinė 374625 Australijos dolerių (226086,30 Eur) kompensacija.⁷⁸

Pagal Latvijos Respublikos valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnų ir darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymo⁷⁹ 19 straipsnį pareigūno, kurio darbas susijęs su pavojumi gyvybei ar sveikatai mirties atveju palikuonims išmokama vienkartinė 100000 Eur išmoka. Pareigūnui, kuriam tarnyboje sutrikdoma sveikata išmokos priklauso nuo nustatyto neįgalumo lygio: I grupės neįgalumą turintiems asmenims – 71145 Eur vienkartinė išmoka, II grupės – 35573 Eur, o III grupės – 14229 Eur. Jeigu neįgalumas nenustatomas už sunkų sveikatos sutrikdymą mokama 10000 Eur vienkartinė išmoka, už vidutinio sunkumo sveikatos sutrikdymą – 5000 Eur vienkartinė išmoka ir 200 Eur už nedidelę žalą sveikatai, kuomet sveikata sutrikdoma ilgiau kaip 6 dienoms.

Taigi, užsienio valstybėse nepriklausomai nuo asmens pajamų, asmeniui žuvus tarnyboje išmokama konkretaus visų pareigūnų šeimoms vienodo dydžio vienkartinė kompensacija. Manytina, kad tokia praktika būtų galima pasivadovauti ir Lietuvoje ir nustatyti konkretaus dydžio vienkartinės kompensacijas, taikomas visiems pareigūnams. Tokiu atveju būtų įgyvendintas konstitucinis asmenų lygybės pagal įstatymą principas ir supaprastintas reglamentavimas.

Išmokų dydžiai ir jų mokėjimo tvarka taikoma užsienio valstybėse pareigūnų sužalojimo ar mirties atveju pateikia lentelėje Nr. 2.

Valstybė	Išmoka pareigūno mirties atveju	Išmoka pareigūno sužalojimo atveju
Lietuva	Priklausomai nuo tarnybos nuo 93,10 iki 120 mėnesių vidutinio darbo užmokesčio dydžio vienkartinė kompensacija	Kariams ir vidaus tarnybos pareigūnams netekus nuo 75 iki 100 proc. darbingumo mokama 60 mėnesių jo vidutinio darbo užmokesčio dydžio, o žvalgybos ir specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnams - 46,55 mėnesio vidutinio darbo užmokesčio dydžio kompensacijos. Netekus 60-70 procentų darbingumo žvalgybos, specialiųjų tyrimų tarnybos ir vidaus tarnybos pareigūnams

⁷⁷ Survivor Benefits. <https://www.concernsofpolicesurvivors.org/survivorbenefits>.

⁷⁸ Workers' Compensation and Rehabilitation Act 2003.

<http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/97981/116444/F471528833/AUS97981.pdf>.

⁷⁹ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums. <https://likumi.lv/ta/id/202273-valsts-un-pasvaldibu-instituciju-amatpersonu-un-darbinieku-atlidzibas-likums>.

		mokama 37,24 mėnesinių vidutinių tarnybinių atlyginimų dydžio kompensacija, o kariškiams – 48 atlyginimų dydžio kompensacija. Analogiškai skiriasi ir pagal lengvesnius sužalojimus.
Jungtinės Amerikos Valstijos		
Pensilvanijos valstija	Vienkartinė 132927,30 Eur išmoka	Konkrečios nėra, kiekvienoje valstijoje mokamos skirtingos išmokos priklausomai nuo tarnybos kurioje dirbama, ar priklausoma profesinėms sąjungoms, koks stažas ir t.t.
Vašingtono valstija	Vienkartinė 209612,59 Eur išmoka	
Californijos valstija	Jeigu šeimoje yra vienas išlaikytinis mokama 250000 USD vienkartinė išmoka, jeigu du – 290000 USD vienkartinė išmoka, o jeigu trys – 320000 USD vienkartinė išmoka	
Rusija	Vienkartinė 42300 Eur išmoka	Skaičiuojant kompensaciją sveikatos sutrikdymo atveju pagal neįgalumo lygį taikomi koeficientai dauginami iš vidutinio nukentėjusiojo atlyginimo (1 grupės neįgaliajam – koeficientas 1, antrosios – 0,5 ir trečiosios – 0,3).
Lenkija	Po 18 vidutinių atlyginimų vienkartinė išmoka mokama sutuoktiniui ir vaikui, o jeigu vaikų du ir daugiau vaikų išmoka didinama 3,5 vidutinio atlyginimo už kiekvieną vaiką.	Vienkartinė kompensacija, o dydis nustatomas po 20 proc. vidutinio atlyginimo už kiekvieną prarastą darbingumo procentą. Jeigu nedarbingumo netenkama daugiau kaip 10 proc., vienkartinė kompensacija padidėja dar 20 proc. vidutinio atlyginimo už kiekvieną netekto darbingumo procentą viršijantį 10 proc. O jeigu pareigūnas tampa netinkamu tarnauti prie šios kompensacijos pridedama dar 3,5 vidutinio atlyginimo.
Australija	Vienkartinė 226086,30 Eur kompensacija	Priklauso nuo sužalojimo, valstijos kurioje dirbo, pasirinktos draudimo rūšies ir t.t.

Latvija	vienkartinė 100000 Eur išmoka	I grupės neįgalumą turintiems asmenims – 71145 Eur vienkartinė išmoka, II grupės – 35573 Eur, o III grupės – 14229 Eur.
Didžioji Britanija	2,25 metinės sveikatos draudimo pensijos sumos. Be to, papildai pagal pareigūnų pensijų įstatymą gaunama dviejų metų pensijos dydžio išmoka. Vaikams jeigu jie nedirba iki 19 metų mokama 45 proc. žuvusio tėvo atlyginimo, o jeigu gauna kitas pajamas – jos minusuojamos iš išmokos sumos.	Vienkartinės išmokos svyruoja juo 1392 Eur iki 732369 Eur. Jeigu dėl to paties įvykio patiriama daugybė sužalojimų, mokama kompensacija už kiekvieną sužalojimą atskirai, tačiau bendra suma negali viršyti 732369 Eur

Lentelė Nr. 2 Išmokų dydžiai užsienio valstybėse.⁸⁰

Paminėtina ir tai, kad užsienio valstybėse nukentėjusiųjų šeimoms numatyta pakankamai daug kitų išmokų, lengvatų. Pavyzdžiui, Prancūzijoje mirusiųjų policijos pareigūnų našlaičiams mokamos nuo 450 iki 2500 eurų stipendijos iki 24 metų jeigu jie mokosi mokykloje ar universitete. Stipendijų dydis priklauso nuo vaikų mokslo ir šeimyninės situacijos.

Jungtinių Amerikos Valstijų Niujorko valstijoje yra įsteigtos Atminimo stipendijos, kurios mokamos mirusių Niujorko valstijos policijos pareigūnų, pataisos pareigūnų, ugniagesių gelbėtojų ir savanorių ugniagesių gelbėtojų, kurie mirė dėl sužeidimų, atliktų atliekant tarnybines pareigas, vaikams ar sutuoktiniams. Stipendijos dydis yra 450 USD ir ji mokama studijuojant bakalauro studijas Niujorko valstijoje patvirtintose kolegijose ir kitose aukštesniosiose ir aukštosiose įstaigose.⁸¹

Tiriant žalos, patirtos tarnyboje kompensavimą, pažymėtina, kad teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog aukščiau aptartos įstatymuose numatytos kompensacijos nesiejamos tik su pareigūno patirta turtine žala ir negautomis pajamomis, todėl išmokamos kompensacijos gali dengti ir dėl sveikatos sužalojimo tarnybos metu pareigūno patirtą neturtinę žalą, kurią sukėlė neteisėti žala padariusio asmens veiksmai.⁸² Tuo atveju, kai išmokėta kompensacija visiškai nepadengia patirtos žalos, pareigūnas gali reikalauti iš atsakingo asmens žalos skirtumo, kurio nepadengia kompensacija.⁸³

Kadangi nei Vidaus tarnybos statuto, nei Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo ar Žvalgybos įstatymo nuostatos nereglamentuoja darbdavio atsakomybės, todėl tokiais atvejais kuomet prašom

⁸⁰ Sudaryta autoriaus.

⁸¹ Survivor Benefits. <https://www.concernsofpolicesurvivors.org/survivorbenefits>.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133-695/2017.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-519/2013.

priteisti patirtą neturtinę žalą taikytinos Lietuvos Respublikos darbo kodekso (nuostatos, reglamentuojančios darbdavio atsakomybę⁸⁴. Darbdavio atsakomybė už darbuotojo, vykdančio pareigas, patirtą neturtinę žalą dėl jo sveikatos sužalojimo kyla dėl to, kad darbdavys privalo užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą. Tokiais atvejais Civilinio kodekso CK 6.283 straipsnis yra specialioji norma, nustatanti žalos asmeniui, atsirandančios dėl sveikatos sužalojimo, turinį.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas ir taikydamas CK 6.283 straipsnį, laikosi nuostatos, kad darbuotojo sveikatos sužalojimo atvejais sprendžiant dėl turtinės žalos dėl negautų pajamų atlyginimo turi būti atsižvelgiama, be kita ko, į darbuotojo netekto darbingumo lygį; negautų pajamų sąvoka turi būti suprantama kaip prarasto darbingumo procento piniginei išraiška per tam tikrą laikotarpį. Darbuotojo sveikatos sužalojimo atvejais turtinės žalos dėl negautų pajamų atlyginimo laikotarpį (terminą, už kurį priteisiamas tokios žalos atlyginimas) lemia sužaloto darbuotojo atitinkamo darbingumo netekimo laikotarpis.⁸⁵

Pavyzdžiui, vienoje byloje⁸⁶ Vilniaus apygardos administracinis teismas iš dalies patenkino asmens skundą ir priteisė pareigūnui iš Lietuvos policijos antiteroristinių operacijų rinktinės „Aras“ 59797,54 Eur turtinei žalai, patirtai įvykus savaiminiam nekontroliuojamam detonatorių sproгимui. Teismas nurodė, kad pareiškėjui išmokėta 19816,88 Eur draudimo išmoka yra atlyginta jo patirta neturtinė žala, o išmokėtas kompensacijos dydis iš esmės atitinka jam padarytai neturtinei žalai atlyginti reikalingos pinigų sumos dydį. Šioje byloje teismas priteisė pareiškėjo realiai negautas pajamas, kurias jis būtų galėjęs gauti pagal atleidimo dieną gautą darbo užmokestį, jei nebūtų sužalotas darbe minėtu laikotarpiu, atsižvelgiama į pareiškėjui jau išmokėtą nedarbingumo pensijos ir pareigūnų ir karių valstybinės pensijos sumą ir šias sumas atėmus iš jo gauto darbo užmokesčio, negautos darbo užmokesčio pajamos nuo atleidimo dienos.

Apibendrinant darytina išvada, kad Lietuvos teisės aktai skirtingoms pareigūnų grupėms numato skirtingo dydžio kompensacijas jų žūties ar sveikatos sutrikdymo atveju. Skirtingo dydžio kompensacijos yra niekuo nepagrįstos, yra diskriminacinės ir pažeidžia asmenų lygybės principą, todėl teisės aktų nuostatas numatančias kompensacijų dydžius reikėtų suvienodinti, o jeigu siekiama nustatyti skirtingus dydžius įtvirtinti tam tikrus kriterijus, kuriais remiantis būtų nustatomas kompensacijų dydis. Užsienio valstybėse dydžiai tiek mirties, tiek sužalojimų atveju labai skiriasi.

⁸⁴Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1032/2014.

⁸⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. liepos 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-3594-520/2017.

⁸⁶ Vilniaus apygardos administracinio teismo 2018 m. kovo 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-276-171/2018.

Remiantis atliktu užsienio valstybių teisės aktų tyrimu, galima daryti išvadą, kad kuo turtingesnė, geriau ekonomiškai išsivysčiusi šalis, tuo didesnės yra išmokos. Siūlant įstatymų pakeitimus manytina, kad būtų galima pasiremti Latvijos pavyzdžiu ir Lietuvoje visiems pareigūnams numatyti vienodą 100000 ar 150000 Eur kompensaciją pareigūnų mirties atveju. Realiai tokią kompensaciją šiuo metu ir gauna pareigūnų šeimos nariai, priklausomai nuo jų gauto atlyginimo. Nustačius vienodas išmokas visų asmenų, nepriklausomi nuo jų gauto vidutinio atlyginimo, mirties atveju, kompensacija būtų vienoda. Tokia praktika yra ir aukščiau aptartose šalyse (išskyrus Lenkiją ir Didžiąją Britaniją).

Užsienio valstybių teisės aktų tyrimas taip pat parodė, kad paprastai kompensacijos mirties ar sužalojimo atveju nustatomos vienu įstatymu visiems pareigūnams. Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnų ir darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymu arba Pensilvanijos valstijos Neatidėliotinos pagalbos ir teisėsaugos personalo mirties išmoku įstatymu, kuris numato vienodas kompensacijas visiems pareigūnams, tiek ugniagesiams, tiek teisėsaugos pareigūnams, tiek pirmosios medicinos pagalbos ir kitiems darbuotojams. Taigi, žalos atlyginimą pareigūnams užsienyje paprastai reglamentuoja vienas teisės aktas, išskyrus atveju kuomet asmuo dalyvauja privačiuose draudimo fonduose ir pan. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad Lietuvoje sveikatos sutrikdymo atveju žalos atlyginimo reglamentavimas tiek Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatyme, tiek atskirų tarnybų įstatymuose yra per sudėtingas, iš dalies dubliuoja vienas kitą, nes mokant kompensacijas pagal tarnybų įstatymus išskaitomos tam tikros išmokos gautos pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymą. Todėl siūlytina keisti dabartinį teisinį reglamentavimą ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinį draudimo įstatymą papildyti skyriumi, kuriame būtų įtvirtintos visiems pareigūnams vienodos žalos atlyginimo sąlygos.

Paminėtina ir tai, kad praktikoje išmokant kompensacijas Lietuvos tarnyboms dažnai kyla problemų, nes išmokos, numatytos jų įstatymuose ar statutuose mokamos iš tarnybų biudžetų, kuriuose atskirai išmokoms išlaidos paprastai nenumatomos. Tais atvejais, kuomet išmokos nėra didelės paprastai tarnybos suranda išmokoms sumas iš savo vidinių resursų, o trūkstant lėšų kreipiasi į Vyriausybę dėl papildomų lėšų skyrimo. Visa tai įtakoja tai, kad tarnybos atlikdamos tyrimus, vertindamos žalos kilimo pasekmes, padidinto pavojaus buvimą, stengiasi, kad sužalotiems pareigūnams būtų išmokama kuo mažiau išmoku. Tokią išvadą leidžia daryti atliktos teismų praktikos analizė, iš kurios matyti, kad teismai dažnai panaikina tarnybų išvadas dėl nelaimingo atsitikimo ir įpareigoja išmokėti kompensacijas.

Manytina, kad sprendžiant šią problemą, tikslinga būtų nustatyti, jog tarnybos už jose dirbančius pareigūnus kas mėnesį mokėtų į tam tikrą fondą įmokas, iš kurio vėliau būtų mokamos kompensacijos. Tokiu atveju darbdavio galėtų būti mokamos, pavyzdžiui, 1 proc. (maždaug tokio dydžio įmoka mokama pagal Nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įstatymą) dydžio nuo asmens atlyginimo arba konkretaus dydžio už kiekvieną pareigūną kasmėnesinės įmokos į socialinio draudimo ar kitokį fondą, iš kurio vėliau būtų mokamos kompensacijos. Tokiu atveju tarnybos nesusidurtų su netikėtomis išlaidomis, galėtų tiksliau paskirstyti savo finansinius resursus, o atsitikus didesniai įvykiui, reikiant išmokėti didesnę kompensaciją, nereikėtų kreiptis dėl papildomo finansavimo į Vyriausybę.

2016 metais įsigaliojusių pakeitimų⁸⁷, kuriais remiantis pareigūnai pradėti drausti visų rūšių socialiniu draudimu, aiškinamuosiuose raštuose nenurodoma, kodėl ankstesnis reguliavimas buvo ydingas, tik nurodant, jog bendrai keičiama pareigūnų darbo užmokesčio sistema, siekiant padidinti atlyginimus ir tarnybų veiklą padaryti patrauklesne.

Bendraja prasme vertinant pareigūnams mokamas kompensacijas galima prilyginti tam tikrai draudimo formai valstybės lėšomis. Tačiau tai nėra tradicinis draudimas, nes nemokamos draudimo įmokos valstybės lėšomis, tačiau teisė gauti išmokas yra garantuojama valstybės, o jų išmokėjimui valstybė skiria lėšas iš biudžeto. Tokį teisinį reglamentavimą galima vertinti kaip papildomas pareigūnų socialines garantijas, kurių būtinumą lemia jų statusas, t. y. pareigūnai vykdo ypatingas funkcijas, kurių vykdymas susijęs su padidėjusiu pavojumi jų sveikata ir gyvybei.

⁸⁷ 2015 m. birželio 17 d. Aiškinamasis raštas Nr. 15-7025 „Dėl Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo Nr. VIII-1904 2, 3 straipsnių pakeitimo ir įstatymo priedėlio papildymo VI skyriumi įstatymo, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo Nr. VIII-1649 10, 11¹, 12, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 4 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų“, 2015 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo Nr. VIII-1904 2, 3 straipsnių pakeitimo ir įstatymo priedėlio papildymo VI skyriumi įstatymo, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo Nr. VIII-1649 10, 11(1), 12, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 4 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų derinimo pažyma.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Daugeliui pareigūnų keliami labai aukšti reikalavimai jų sveikatai, reputacijai, yra ribojamos tam tikros jų teisės (draudžiama būti politinių partijų arba politinių organizacijų nariais, dalyvauti jų veikloje, draudžiama streikuoti), jų veikla tiesiogiai susijusi su grėsme jų sveikatai ar gyvybei, todėl valstybė privalo jiems suteikti daugiau socialinių garantijų. Užtikrindama šių subjektų socialinę apsaugą valstybė nuo 2016 m. juos draudžia visų rūšių socialiniu draudimu, t.y. ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimu bei atskiruose įstatymuose numato papildomas kompensacijas sveikatos sutrikdymo bei žūties atveju.

2. Nelaimingas atsitikimas darbe (tarnyboje) – įvykis darbe (tarnyboje), įskaitant eismo įvyki, atliekant darbo (tarnybos) funkcijas ar būnant darbo vietoje (papildomų, specialių pertraukų ar pertraukų pailsėti ir pavalgyti metu, kai darbuotojas yra darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje), dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai ir netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl kurio darbuotojas miršta, nustatyta tvarka iširtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe, o taip pat įvykis įvykęs vykstant į darbą ir iš jo. Panašiai nelaimingas atsitikimas darbe apibrėžimas ir užsienio valstybėse, tačiau kai kuriose valstybėse (pvz., Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose), priešingai nei Lietuvos teisinėje sistemoje, nepripažįstama draudiminiu įvykiu nelaimingas atsitikimas įvykęs vykstant į darbą ir iš darbo.

3. Nelaimingų atsitikimų darbe (tarnyboje) socialinio draudimo išmokos visiškai ar iš dalies kompensuoja apdraustiesiems asmenims, o jų mirties atveju – jų šeimos nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastas pajamas. Įvykus draudiminiam įvykiui nukentėjusiems pareigūnams išmokamos vienkartinės arba periodinės netekto darbingumo išmokos, o jiems žuvus mokamos išmokos jų šeimos nariams.

4. Pareigūnams, kurių funkcijos susijusios su tiesiogine grėsme tarnyboje būti sužalotiems arba žūti, taikomos papildomos socialinės garantijos ir jos įtvirtintos Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatyme, Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statute, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme ir kituose teisės aktuose.

5. Skirtingai nei Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymuose numatytos netekto darbingumo vienkartinės kompensacijos ar netekto darbingumo periodinės kompensacijos, papildomos kompensacijos pagal specialiuosius įstatymus ir kitus norminius teisės aktus mokamos tik esant papildomoms sąlygoms.

6. Vidaus tarnybos statute ir Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme nustatyti trys alternatyviai galimi kompensacijos išmokėjimo atvejai: 1) kai pareigūnas buvo sužalotas, susižalojo arba jo sveikata buvo sutrikdyta atliekant tarnybines pareigas, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai; 2) kai pareigūno sužalojimas, susižalojimas ar sveikatos sutrikdymas yra susijęs su jo tarnybinių pareigų atlikimu, jei tarnybinių pareigų atlikimas buvo susijęs su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai ir 3) kai pareigūno sveikata sutrikdyta dėl tarnybinių pareigų atlikimo ar pareigūno statuso. Kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl kompensacijos yra būtina išaiškinti ar pareigūno sužalojimas, susižalojimas arba jo sveikatos sutrikdymas atsirado tuo metu, kai jis ėjo savo tarnybines pareigas ir ar šie reiškiniai (pareigūno sveikatai arba gyvybei) atsirado tuo metu, kai tarnybinių pareigų atlikimas buvo lydimas padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai.

7. Remiantis išanalizuota teismų praktika tarnybinių pareigų atlikimu reikėtų laikyti tik tiesioginį žalos kilimo metu pareigų vykdymą, t. y. buvimą tarnyboje ir vykdymą pavestų tiesioginių tam tikrai tarnybai priskirtų funkcijų. O sporto, fizinio pasiruošimo, dalyvavimo sporto varžybose (net ir atstovaujant tarnybą) patirtos traumos nelaikytinos patirtomis einant tarnybines pareigas nagrinėjame kontekste.

8. Teismų praktikos analizės metu nustatyta, kad situaciją vertinti kaip didesnio pavojaus ar didesnės rizikos sveikatai ar gyvybei, galima tais atvejais kuomet pareigūnai vykdo tarnybines funkcijas ypatingomis sąlygomis, t. y. sulaikinėja besipriešinantį asmenį, persekioja pažeidėją automobiliu viršijant greitį, naudojant švyturėlius, išminuoja ar gabena tam tikrus sprogmenis, malšina įvairias konfliktines situacijas ir pan.; paprastai tai yra išskirtinės ir trumpalaikio pobūdžio situacijos, į kurias patenka pareigūnas, vykdydamas jam priskirtas funkcijas ar pavestas konkrečias užduotis tarnybos metu arba vykdo jam įstatymuose numatytas pareigas ir uždavinius, susijusius su pareigūno statusu ne tarnybos metu.

9. Pareigūnams, kurių socialines garantijas reglamentuoja Žvalgybos ir Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymai, sąlyga, susijusi su tarnybinių pareigų atlikimu esant padidėjusiai rizikai ar pavojui pareigūno gyvybei ar sveikatai, nenumatyta, todėl jų padėtis mokant kompensacijas yra palankesnė. Toks reglamentavimas yra ydingas, diskriminacinis, pažeidžiantis asmenų lygybės principą ir jį reikėtų keisti, numatant visiems pareigūnams vienodas kompensavimo patyrus žalą sveikatai sąlygas, nesuteikiant išskirtinių sąlygų atskiroms pareigūnų grupėms. Nes pagal šiuo metu galiojantį reglamentavimą patyrus sužalojimus analogiškėmis aplinkybėmis vieniems

pareigūnams priklauso kompensacija, o kitiems ne. Siūlytina visiems pareigūnams numatyti vienodas sąlygas, žalos atsiradimą susiejant su padidėjusiu pavojumi ar padidėjusia rizika pareigūno gyvybei ar sveikatai.

10. Teisės aktų analizės metu nustatyta, kad skiriasi atskirų tarnybų ne tik kompensacijų susijusių su sveikatos netekimu mokėjimo sąlygos, bet ir dydžiai. Nei teisės aktų aiškinamuosiuose raštuose, nei mokslinėje literatūroje nesant aiškių kriterijų pagal kuriuos nustatomas kompensacijų dydis, šias sąlygas reikėtų suvienodinti įstatymuose, numatant vienodo vidutinių atlyginimų skaičiaus kompensacijų dydį nepriklausomai nuo tarnybos rūšies, kurio dydis priklausytų tik nuo sužalojimo ir jo liekamųjų reiškinų sunkumo. Siūlytina pasiremti Latvijos pavyzdžiu ir Lietuvoje visiems pareigūnams numatyti vienodą 100000 ar 150000 Eur kompensaciją pareigūnų mirties atveju. Realiai tokią kompensaciją šiuo metu ir gauna pareigūnų šeimos nariai, priklausomai nuo jų gauto atlyginimo. Nustačius vienodas išmokas visų asmenų, nepriklausomi nuo jų žuvusiojo gauto vidutinio atlyginimo, mirties atveju, kompensacija būtų vienoda.

11. Lietuvoje sveikatos sutrikdymo atveju žalos atlyginimo reglamentavimas tiek Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatyme, tiek atskirų tarnybų įstatymuose yra per sudėtingas, iš dalies dubliuoja vienas kitą, nes mokant kompensacijas pagal tarnybų įstatymus išskaitomos tam tikros išmokos gautos pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymą. Todėl siūlytina keisti dabartinį teisinį reglamentavimą ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymą papildyti skyriumi, kuriame būtų įtvirtintos visiems pareigūnams vienodos žalos atlyginimo sąlygos.

12. Išmokas, numatytas tarnybų įstatymuose ar statutuose, tarnybos moka iš savo biudžeto, tačiau skirstant biudžeto pinigus paprastai lėšos šioms išmokoms neskiriamos, nes jų numatyti praktiškai neįmanoma. Todėl pareigūnų sužalojimo ar mirties atveju, tarnybos susiduria su pinigų išmokoms stygiumi ir joms tenka prašyti vyriausybės skirti papildomas lėšas. Sprendžiant šią problemą, tikslinga sukurti fondą į kurį tarnybos mokėtų kas mėnesinį mokestį už jose dirbančius pareigūnus ir atsiradus draudimui įvykiui išmokos būtų mokamos iš šio fondo.

13. Tarnybų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose numatytos kompensacijos nesiekiamos tik su pareigūno patirta turtine žala ir negautomis pajamomis, todėl išmokamos kompensacijos gali dengti ir dėl sveikatos sužalojimo tarnybos metu pareigūno patirtą neturtinę žalą, kurią sukėlė neteisėti žala padariusio asmens veiksmai. Tuo atveju, kai išmokėta kompensacija visiškai nepadengia patirtos žalos, pareigūnas gali reikalauti iš atsakingo asmens žalos skirtumo, kurio nepadengia kompensacija.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. 1989 m. birželio 12 d. Europos Bendrijos Tarybos direktyva Nr. 89/391/EEB „Dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti“//OL L 183, 1989 6 29.
3. Komisijos Reglamentas (ES) Nr. 349/2011 2011 m. balandžio 11 d. kuriuo įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1338/2008 dėl Bendrijos statistikos apie visuomenės sveikatą ir sveikatą bei saugą darbe nuostatos dėl nelaimingų atsitikimų darbe statistikos. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32011R0349>
4. Europos Socialinės Chartija//Valstybės žinios, 2001-06-08, Nr. 49-1704.
5. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // TAR 2018-12-18, Nr. XIII-1738.
6. Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymas // TAR 2018-12-28, Nr. XIII-1808.
7. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas // TAR, 2018, Nr. 2018-10965.
8. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutas // TAR, 2018-07-16, Nr. 12049.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 patvirtinti Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai // TAR 2017-06-27, Nr. 488.
10. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas// TAR 2019-04-18, i. k. 2019-06367.
11. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas// Lietuvos aidas, 1990-10-26, Nr. 111-0.
12. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymas. TAR, 2016-07-05, Nr. 18827.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. 530 „Dėl asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus arba jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. 8-212.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe“//Valstybės žinios. 2008, Nr. 51-904.

15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 8 d. nutarimu Nr. 506 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 37 punkto (2000 m. gegužės 8 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 29 straipsnio 1 daliai (1999 m. gruodžio 23 d., 2001 m. liepos 5 d. redakcijos)// Valstybės žinios. 2005, 19-623.

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui“. // Valstybės žinios, 1998-05-08, Nr. 43-1187.

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto (2004 m. kovo 22 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 51-1904.

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. KT1-N1/2017 “Dėl Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 3 dalies 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1667/content>.

19. Gesetz über die Versorgung der Beamten und Richter des Bundes (Beamtenversorgungsgesetz - BeamtVG). <https://www.gesetze-im-internet.de/beamtvG/BeamtVG.pdf>.

20. Siebtes Buch Sozialgesetzbuch – Gesetzliche Unfallversicherung – (Artikel 1 des Gesetzes vom 7. August 1996, BGBl. I S. 1252). https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_7/BJNR125410996.html.

21. Workers Rehabilitation and Compensation Act 1988. <https://www.legislation.tas.gov.au/view/html/inforce/current/act-1988-004>.

22. Workers' Compensation and Rehabilitation Act 2003.
<http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/97981/116444/F471528833/AUS97981.pdf>.

23. Return to Work Act 2014. <https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/RETURN%20TO%20WORK%20ACT%202014/CURRENT/2014.16.AUTH.PDF>.

24. Act 101 – Emergency Responder and Law Enforcement Death Benefit.
<https://www.dgs.pa.gov/insurance/Line-of-Duty-Death-Benefits/Pages/default.aspx>.

25. Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums.
<https://likumi.lv/ta/id/202273-valsts-un-pasvaldibu-instituciju-amatpersonu-un-darbinieku-atlidzibas-likums>.

26. Федеральный закон Российской Федерации „Об обязательном социальном страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний“ 08.12.2010 N 348-ФЗ. https://fss.ru/ru/fund/activity/accident_insurance/index.shtml.

27. Федеральный закон Российской Федерации от 07.02.2011 N 3-ФЗ (ред. от 16.10.2019) „О полиции“. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110165/8ddc95b518787f7b9b77bb1379a4b092eb2124eb/#dst100529.

28. Трудовой кодекс Российской Федерации от 30 декабря 2001 г. N 197-ФЗ. „Российской газете“ от 31 декабря 2001 г. N 256, в Собрании законодательства Российской Федерации от 7 января 2002 г. N 1 (часть I) ст. 3, в „Парламентской газете“ от 5 января 2002 г. N 2-5.

29. 2015 m. birželio 17 d. Aiškinamasis raštas Nr. 15-7025 „Dėl Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo Nr. VIII-1904 2, 3 straipsnių pakeitimo ir įstatymo priedėlio papildymo VI skyriumi įstatymo, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo Nr. VIII-1649 10, 11¹, 12, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo Nr. VIII-1316 4 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą“.

30. 2015 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo Nr. VIII-1904 2, 3 straipsnių pakeitimo ir įstatymo priedėlio papildymo VI skyriumi įstatymo, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo Nr. VIII-1649 10, 11(1), 12, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo

Nr. VIII-1316 4 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo Nr. I-1336 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų derinimo pažyma.

Mokslinė literatūra:

31. Bagdanskis T. Materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose: Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S) // MRU, Vilnius. 2005.

32. Bagdanskis T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisėje // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 40(32), 2003.

33. Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Mykolo Romerio universitetas. 2012.

34. Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R., Šernius A. Draudimas // Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1999.

35. Guogis, A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000.

36. Hackel D. Die Gesetzgebungskompetenz des Bundes für den Bereich der Sozialversicherung. Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2007.

37. Ignatavičius I., Sivilevičienė V. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų ekonominė analizė // Aktualūs socialinės politikos klausimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. - Nr. 1, 1999.

38. Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės saugos principus. Vilnius, Eugrimas, 1998.

39. Tartilas J. Darbuotojų socialinės saugos ir sveikatos įstatymo teisinės problemos // Socialinis darbas, 2004 m. Nr. 3 (1). Verikas A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 56(48), 2004.

40. Verikas A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas: teisiniai aspektai. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2007.

41. Verikas A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 56(48), 2004.

42. Verikas A. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sistema // Jurisprudencija. Mykolo Romerio universitetas. Mokslo darbai. – T. 11(89), 2006.

43. Vitkuskas K. Policijos pareigūnų teisės į didesnę socialinę apsaugą pagrindimas. Jurisprudencija, 2003, t. 49(41).

44. Арутюнян М. С. Участие органов внутренних дел в договорных отношениях // Материалы внутриведомственного (системы МВД) семинара 25 февраля 2010 года.

45. Игбаева Г. Р., Игбаева З. Р. Социальная природа обязательного государственного страхования // Российский юридический журнал. 2010. № 3.

Teismų praktika:

46.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133-695/2017.

47.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-519/2013.

48.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-3620-968/2019.

49.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-361-552/2019.

50.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gruodžio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1447-756/2018.

51.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1253-438/2018.

52.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-4092-552/2018.

53.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. lapkričio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1100-1062/2017.

54.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. liepos 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-3594-520/2017.

55.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gegužės 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-501-552/2017.

56.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-365-759/2017.

57.Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. lapkričio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-739-602/2016.

58. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. kovo 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-223-822/2016.

59. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. rugsėjo 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-541/2014.

60. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1032/2014.

61. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-999/2013.

62. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1456/2013.

63. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. Nr. A¹⁴⁶-103/2012.

64. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. spalio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A438-2525/2011.

65. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-1088/2010;

66. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-712/2010 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. balandžio 13 d. sprendimas byloje Nr. A143-568/2010.

67. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-1098/2010.

68. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-193/2010.

69.49. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-601/2008.

70. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-2265/06.

71. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. gegužės 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A5 -649/2005.

72. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2019 m. sausio 31 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-1144-208/2019.

73.Vilniaus apygardos administracinio teismo 2018 m. kovo 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-276-171/2018.

74.Panevėžio apygardos administracinio teismo 2016 m. vasario 24 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-959-279/2016.

75.Vilniaus apygardos administracinio teismo 2018 m. vasario 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. Nr. eI-383-596/2018.

76.Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. spalio 26 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. Ik-2756-643/2012.

ANOTACIJA

Asmenų draudimas valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba

Darbe naudojamos sąvokos: statutiniai valstybės tarnautojai, nelaimingas atsitikimas darbe, sveikatos sutrikdymas tarnyboje, kompensacija mirties atveju.

Šiame darbe analizuojama statutinių pareigūnų socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir žalos atlyginimo sveikatos sutrikdymo ir mirties atveju ryšium su tarnyba kompensavimo ypatumai. Darbe plačiai analizuojama teismų praktika, užsienio valstybių, tokių kaip JAV, Prancūzija, Vokietija, Australija, Latvija, Rusija teisės aktai tiriamą temą bei pateikiami pasiūlymai kaip tobulinti Lietuvoje galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius žalos atlyginimo sveikatos sutrikdymo ar mirties tarnyboje atveju.

Darbe plačiai analizuojamos sąlygos kompensacijoms išmokėti, draudiminiai ir nedraudiminiai įvykiai, kompensacijų mokėjimo tvarka ir dydžių pagrįstumas. Darbo naujumą ir aktualumą nulemia ir tai, kad rašant darbą plačiai naudojama naujausia teismų praktika, kurioje sprendžiami ginčai, susiję su žalos patirtos tarnyboje nelaimingo atsitikimo metu atlyginimu.

ANOTATION

Personal Insurance for Health or Death Injuries at State Expense in Relation with the Public Service

Concepts used in this paperwork: statutory civil servants, accidents in work environment, accidents on the way to or from work, social insurance and compensations.

This work analysis the peculiarities of statutory civil servants' social insurance in cases of accidents at work and damage compensations in relation to health disorder and death. The courts' practice of such states as USA, France, Germany, Australia, Latvia and Russia is widely analyzed, legislation acts are investigated and suggestions are made on how to improve the existing legislation acts in Lithuania that regulate damage compensation or death cases in service.

Extensive analysis is made on terms of compensation, insurance and non-insurance events, the procedure for payment of the compensation and the validity of the amount of the compensation. The novelty and relevance of this work is also determined by the latest court's practice where disputes related to the damage compensation in service in case of an accident are settled.

SANTRAUKA

Asmenų draudimas valstybės lėšomis dėl sveikatos sužalojimo ar mirties ryšium su tarnyba

Darbe naudojamos sąvokos: statutiniai valstybės tarnautojai, nelaimingas atsitikimas darbe, nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo, socialinis draudimas, kompensacijos.

Nuo 2016 metų pasikeitė teisinis reglamentavimas ir statutiniai pareigūnai, kaip ir kiti darbuotojai draudžiami visų rūšių socialiniu draudimu. Tačiau statutinių pareigūnų socialinė apsauga šioje srityje yra specifinė ir papildomai reguliuojama šių tarnybų veiklą reglamentuojančiais įstatymais bei poįstatyminiais teisės aktais. Nors pripažįstama, kad žalos atlyginimas įvykus nelaimingam atsitikimui tarnyboje ar pareigūnui žuvus yra labai svarbūs, teisinio reguliavimo ir praktinių problemų analizei skirta labai mažai dėmesio, dažniausia analizuojant tik asmenų dirbančių pagal darbo sutartis, nevykdančių tarnybinių funkcijų, socialinio draudimo ir žalos atlyginimo įvykus nelaimingam atsitikimui ar žuvus darbe problemas. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe pirmą kartą išsamiai išanalizuota draudimo valstybės lėšomis nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje ir kompensacijų susižeidus ar žuvus tarnyboje bei kompensacijų mokėjimo pagal atskirų tarnybų veiklą reguliuojančius teisės aktus reglamentavimas ir šių teisės aktų taikymo praktikoje problemos. Darbo naujumą ir aktualumą nulemia ir tai, kad rašant darbą plačiai naudojama naujausia teismų praktika, kurioje sprendžiami ginčai, susiję su žalos patirtos tarnyboje nelaimingo atsitikimo metu atlyginimu.

Darbą sudaro įvadas, dvi dalys, kurios skirstomos į poskyrius, išvados su pasiūlymais, literatūros sąrašas ir santraukos lietuvių ir užsienio kalbomis. Pirmoji darbo dalis skirta atskleisti socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje sampratą ir jo svarbą. Šioje dalyje atkleidžiami socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje ypatumai, analizuojama socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų tarnyboje (darbe) teisinis reglamentavimas, nelaimingų atsitikimų pripažinimo draudiminiais įvykiais sąlygos ir mokamos išmokos. Antroje darbo dalyje ištirta statutinių pareigūnų socialines garantijas sveikatos sutrikdymo atveju reglamentuojantys teisės aktai, smulkiai išanalizuota kompensacijų mokėjimo sveikatos sutrikdymo ar mirties atveju sąlygos, dydžiai bei pateikti pasiūlymai kaip tobulinti teisinį reguliavimą šioje srityje. Darbo pabaigoje pateikiamos darbo uždavinius atitinkančios išvados ir pasiūlymai.

SUMMARY

Personal Insurance for Health or Death Injuries at State Expense in Relation with the Public Service

Concepts used in this paperwork: statutory civil servants, accidents in work environment, accidents on the way to or from work, social insurance and compensations.

Since the year of 2016 the legal regulation has changed and all the statutory civil servants are now covered by all the types of social insurance as well as other employees. However, the social protection of statutory civil servants is specific and additionally regulated by the laws and post-statutory acts. Even though the importance of compensation in the occurrence of the accident at work or in the event of servant's death is recognized, only little attention has been paid to the legal regulation and practical analysis of such problems. In most cases it focuses on analysing compensation to people working under the contract who are not performing service functions in the case of an accident or death at work. Considering all, this research examines the issues of public insurance coverage in case of injuries or death in the service. It also includes the regulation of the compensation payments for injuries obtained on the active duty. The novelty and relevance of this research paper arises from the widespread use of the most recent expertise of courts, which solves disputes related to the compensation of injuries in the service in the event of accident.

The research consist of two parts that are divided into the subsections, conclusions with solutions, literature review and summaries both Lithuanian and English languages. The first part explains the concept, the importance of social insurance coverage for injuries in the service. It reveals the peculiarities of this phenomenon, analyses its legal regulation, conditions for recognizing accidents as insured events and benefits paid. The second part of the paper examines the legal acts of social guarantees for the statutory civil servants in the event of health disorder. It also contains an in-depth analysis of the conditions and amounts of compensation in the event of the health disorder or death and makes suggestions for the improvement of the legal regulations in this area. Particular attention is paid to the court cases (more than 30 administrative court cases has been used) as it best reflects the problems encountered in practice and explains how the provisions should be interpreted. At the end of this paper specific conclusions and suggestions are given.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2019 – 12 – 13
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Teisės fakulteto, Privatinės teisės instituto, Darbo teisės

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____ Rimantas Platūkis _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„ASMENŲ DRAUDIMAS VALSTYBĖS LĖŠOMIS DĖL SVEIKATOS SUŽALOJIMO AR
MIRTIES RYŠIUM SU TARNYBA“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Rimantas Platūkis
(vardas, pavardė)